

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

«ЗАТВЕРДЖЕНО»
Голова приймальної комісії
Рівненського державного
гуманітарного університету
проф. Р.М. Постоловський
29 січня 2019 р.

**ПРОГРАМА ФАХОВОГО ВИПРОБУВАННЯ
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 032 «ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ»
для вступників на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр»
на основі ступеня (освітньо-кваліфікаційного рівня) бакалавра, спеціаліста, магістра**

Схвалено вченою радою історико-соціологічного факультету
Протокол № 1 від «29» січня 2019 р.

Голова вченої ради
історико-соціологічного факультету

проф. В.М. Шеретюк

Розробники:
проф. Постоловський Р.М.,
доц. Галуха Л.Ю.,
проф. Давидюк Р.П.,
доц. Десятничук І.О.,
проф. Шеретюк В.М.,

Програма фахового випробування зі спеціальності 032 «Історія та археологія» для вступників на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр» на основі ступеня (освітньо-кваліфікаційного рівня) бакалавра, спеціаліста, магістра / Р. М. Постоловський, Л. Ю. Галуха, Р. П. Давидюк, І. О. Десятничук, В. М. Шеретюк. – Рівне: РДГУ, 2019. – 35 с.

Розробники:

Постоловський Р.М., професор, кандидат історичних наук, зав.кафедри всесвітньої історії РДГУ, ректор РДГУ

Галуха Л.Ю., доцент, кандидат історичних наук кафедри історії України РДГУ

Давидюк Р.П., професор, доктор історичних наук кафедри історії України РДГУ

Десятничук І.О., доцент, кандидат історичних наук кафедри історії України РДГУ, зав. кафедри історії України РДГУ.

Шеретюк В.М., професор, кандидат історичних наук, декан історико-соціологічного факультету РДГУ.

Рецензенти:

Жилюк С.І., д.і.н., професор, Національний університет «Острозька академія».

Шеретюк Р.М., д.і.н., професор, Рівненський державний гуманітарний університет.

Програма фахового випробування зі спеціальності 032 «Історія та археологія» для вступників на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр» на основі ступеня (освітньо-кваліфікаційного рівня) бакалавра, спеціаліста, магістра визначає вимоги до рівня підготовки вступників, зміст основних освітніх компетенцій, критерії оцінювання знань вступників, список рекомендованої літератури, інформаційний ресурс.

Розглянуто на засіданні кафедри історії України (протокол № 1 від 28 січня 2019 р.) та кафедри всесвітньої історії (протокол № 1 від «02» січня 2019 р.).

ЗМІСТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	4
ЗМІСТ ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ	5
1. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ	5
2. ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ	18
3. АРХЕОЛОГІЯ	23
2КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ВСТУПНИКІВ	28
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	29
ІНФОРМАЦІЙНИЙ РЕСУРС	35

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Вступні випробування із фундаментальних дисциплін є перевіркою готовності випускників закладів вищої освіти до навчання у магістратурі за спеціальністю 032 «Історія та археологія».

У зміст програми вступних випробувань включено матеріали з навчальних курсів «Історія України» та «Всесвітня історія».

Програма вступних випробувань передбачає аналітичний підхід до розкриття поставлених проблем, глибокого опанування фактологічного матеріалу, висвітленого у навчальних посібниках та підручниках для студентів-істориків вищої школи, використання новітніх наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених, опублікованих у фахових історичних виданнях та монографіях. Це спонукає вступників до глибокого та детального розуміння та розкриття поставлених проблем.

Враховуючи профіль майбутньої спеціальності, вступники мають продемонструвати:

- розуміння суті і глибини поставленої проблеми;
- вміння аналітично розкрити матеріал;
- вміння творчо підходити до застосування набутих знань у практичній роботі.

Відповіді вступників мають бути чіткі, лаконічні, змістовні, повинні засвідчити про готовність до навчання у магістратурі за обраною спеціальністю.

Порядок проведення вступного випробування.

Вступне випробування проводиться згідно з розкладом, складеним приймальною комісією Рівненського державного гуманітарного університету.

Допуск до вступного випробування вступників здійснюється за умови наявності аркуша результатів вступних випробувань та документа, що засвідчує особу (паспорт).

Фахове випробування проводиться в усній формі, що передбачає надання відповідей на питання екзаменаційних білетів. Вступник отримує тільки один комплект екзаменаційних завдань, заміна завдань не дозволяється. Екзаменаційні білети складаються відповідно до даної програми, друкуються на спеціальних бланках за встановленим зразком та затверджуються головою приймальної комісії Рівненського державного гуманітарного університету.

Під час фахового випробування вступник має право звернутися до екзаменаторів з проханням щодо уточнення умов завдань. Натомість вступнику не дозволяється користуватися сторонніми джерелами інформації (електронними, друкованими, рукописними) та порушувати процедуру проходження фахового випробування, що може бути причиною для відсторонення вступника від вступних випробувань.

Для письмового запису відповідей на екзаменаційні завдання використовуються аркуші усної відповіді відповідного зразка. Після внесення вступником відповіді до зазначеного аркушу він ставить під нею свій підпис, що підтверджується підписами голови та екзаменаторами фахової атестаційної комісії.

Порядок оцінювання відповідей вступників.

Оцінювання відповіді вступників на вступному випробуванні здійснюється членами фахової атестаційної комісії, призначеної згідно з наказом ректора.

Оцінки відповіді кожного вступника визначаються за 200-бальною шкалою.

ЗМІСТ ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Первісне суспільство. Розвиток найдавніших суспільств на українських землях

Палеоліт та мезоліт. Залюднення території України. Стоянки первісних людей. Людина сучасного типу. Форми соціальної організації. Розвиток знарядь праці. Основні заняття. Зародження перших релігійних уявлень і мистецтва. Виникнення землеробства й скотарства.

Досягнення людей у добу неоліту та енеоліту. Трипільська культура. Трипільці, їх праатьківщина та розселення. Господарство і побут трипільських племен. Поселення і житла трипільців. Релігійні уявлення та розвиток мистецтв. Землероби та скотарі доби бронзи.

Кіммерійці. Скіфи. Сармати. Походження та розселення. Заняття і матеріальна культура. Суспільне життя. Характерні риси релігії та мистецтва.

Причини грецької колонізації Північного Причорномор'я. Найдавніші міста-держави. Боспорське царство. Населення. Господарське життя. Політичний устрій і духовне життя. Римський період в історії Північного Причорномор'я.

Походження, речові та писемні відомості про слов'ян. Розселення слов'янських племен. Анти. Господарство. Побут, звичаї та вірування. Відносини з сусідніми народами.

Германські племена на території України. Велике переселення народів (IV – VI ст.). Гуни. Авари.

Київська Русь

Розселення слов'янських племен. Виникнення перших державних утворень у Середньому Подніпров'ї. Союзи племен. Основи господарського життя: рільництво, скотарство, розвиток ремесел і торгівлі.

Заснування і розвиток Києва та інших міст. Князь Кий. Становлення держави з центром у Києві. Зміни в соціально-економічному та політичному устрої. Зародження земельної аристократії. Утворення держави з центром у Києві. Князі Дір і Аскольд.

Початок поширення християнства на Русі. Перший похід на Візантію. Держава за часів Олега. Доба князя Ігоря. Зміцнення Київської держави в середині X ст. Княгиня Ольга та її “реформи”. Зовнішньополітична діяльність: подорож до Константинополя, налагодження відносин з Німеччиною. Поширення християнства на Русі. Князь Святослав. Війни з хозарами, булгарами, ясами (аланами) і касогами. Підкорення в'ятичів. Війни на Дунаї. Початок правління Володимира Великого. Реформи князя. Війни з кочівниками. Відносини з іноземними державами та зміцнення міжнародного авторитету Русі.

Передумови та причини прийняття християнства в Київській державі. Хрещення Русі 988 р. Історичне значення запровадження християнства в Київській державі.

Міжусобна боротьба після смерті Володимира Великого. Ярослав Мудрий та його внутрішня політика. Церковне життя. Митрополит Іларіон. Міжнародне становище Київської держави. Культурно-просвітницька діяльність Ярослава Мудрого. “Руська Правда”. Господарське життя Київської держави. Формування економічних і суспільних відносин. Соціальна структура суспільства. Розвиток сільського господарства, ремесел, торгівлі. Аграрні відносини (вотчина, повинності селян, селянська громада та її функції). Київська держава за Ярославичів. Боротьба за київський престол після смерті Ярослава Мудрого. “Правда Ярославичів”. Любецький з'їзд 1097 р. Боротьба з половцями.

Володимир Мономах. Боротьба за об'єднання усіх київських земель. Міжнародне становище Київської Русі. “Статут Володимира Мономаха” та його значення. Мстислав Володимирович. Політична роздробленість Київської Русі. Причини роздробленості Київської Русі. Економічний і політичний розвиток Київського, Чернігово-Сіверського, Переяславського, Галицького та Волинського князівств. Зруйнування Києва Андрієм Боголюбським. Культура Київської Русі. Основні віхи формування українського етносу: території, мова, психіка, духовне життя, побут. Перша згадка назви “Україна”. Походження і розвиток національної символіки. Усна народна творчість. Освіта. Літописання (“Повість минулих літ”, “Київський літопис”). Література (“Слово про закон і благодать”, “Слово о полку Ігоревім”, “Повчання дітям

Володимира Мономаха”). Архітектура і живопис. Музика. Історичне значення Київської Русі. Боротьба України-Русі проти монголо-татарських завойовників. Битва на р. Калці 1223 р. Вторгнення орд хана Батия і знищення Києва. Значення боротьби проти монголо-татар.

Галицько-Волинська держава

Передумови утворення Галицько-Волинської держави. Волинське і Галицьке князівства у другій половині XII ст. Ярослав Осмомисл. Об'єднання Романом Мстиславичем Галицького і Волинського князівств в одну державу. Поширення влади на Київ та інші українські землі. Боротьба з боярами. Взаємовідносини з Польщею.

Данило Галицький. Боротьба за Галицьку землю після смерті Романа Мстиславича. Початок князювання в Галичі Данила Романовича. Монголо-татарська навала і відбудова князівства. Війни з Угорщиною і Польщею. Міжнародна політика Галицько-Волинської держави. Відносини із Золотою Ордою. Коронація та останні роки правління Данила Галицького.

Галицько-Волинська держава за наступників Данила Романовича. Занепад Галицько-Волинської держави. Культура Галицько-Волинської держави. Усна народна творчість. Освіта і писемність. Літописання. Галицько-Волинський літопис. Архітектура й містобудування. Живопис. Художні ремесла. Побут.

Розвиток українських земель від середини XIV – до середини XVI ст.

Українські землі у складі Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського. Встановлення влади литовських князів над Волинню, Чернігово-Сіверською землею, Поділлям, Київщиною та Переяславщиною. Характер Литовсько-Руської держави. Політика князів Гедиміна та Ольгерда.

Київське удільне князівство Володимира Ольгердовича.

Польська експансія на українські землі наприкінці XIV ст. Перша спроба Казимира III приєднати до Польщі Галичину. Боярське правління в Галичині на чолі з Дмитром Дедьком. Встановлення польської влади в Галичині. Суперечки між Польщею та Угорщиною за галицькі землі. Ліквідація автономії Галичини у складі Польщі. Зміна адміністративного устрою та системи органів державного управління. Становище українського населення. Кревська унія 1385 р. Прилучення до Польщі Галичини (1387 р.). Політичне становище українських земель після Кревської унії.

Великий князь литовський Вітовт і його політика. Участь українців у боротьбі з Тевтонським орденом. Грюнвальдська битва 1410 р.

Удільні українські князівства. Спроби збереження української державності. Волинь за Свидригайла Ольгердовича. Битва під Вількомиром 1435 р. Остаточна ліквідація Волинського та Київського князівств. Повстання М.Глинського 1508 р.

Українські землі у складі Угорщини, Османської імперії та Московської держави.

Завоювання Закарпаття угорським королем Стефаном I. Українські володіння у Підкарпатті (Мукачівщині). Князь Федір Корятович.

Включення Буковини й Покуття до складу Молдавського князівства. Перехід Молдавії у васальну залежність від Туреччини.

Крим та українське Причорномор'я. Тмутараканське князівство і Таврія. Утворення Кримського ханства. Встановлення турецького протекторату.

Входження Чернігово-Сіверщини до складу Великого князівства Литовського. Московсько-литовські війни XIV – початку XV ст. Завоювання Московською державою чернігово-сіверських земель.

Соціальна та етнічна структура населення українських земель. Національні й соціальні рухи на українських землях. Етнічні процеси в Україні. Основні риси економічного життя. Українське село. Початок процесу закріпачення. Розвиток міст. Магдебурзьке право. Ремесла й торгівля.

Культура й церковне життя від середини XIV – до середини XVI ст. Умови та стан розвитку культури. Розвиток української мови. Усна народна творчість. Освіта й писемність.

Літописання. Архітектура й містобудування. Живопис. Художні ремесла. Побут. Становище православної церкви на землях Великого князівства Литовського та Польського королівства.

Українські землі під владою Речі Посполитої

Соціальна структура українського суспільства. Церковне життя. Сільське господарство. Розвиток міст, ремесел і торгівлі. Експансія Польщі на українські землі.

Передумови об'єднання Великого князівства Литовського й Польського королівства. Укладення Люблінської унії, її основні положення та наслідки для України. Адміністративно-політичний устрій України у складі Речі Посполитої у другій половині XVI ст. Братства. Становище Української православної церкви. Берестейська церковна унія 1596 р. та її наслідки.

Поява козацтва та Запорозької Січі. Причини виникнення козацтва. Українська колонізація Причорноморських степів. Господарська діяльність козаків. Поява перших січей. Дмитро Вишневецький та його діяльність. Життя і побут козаків. Роль церкви в житті козаків. Козацтво як явище світової історії.

Запорозька Січ – козацька республіка. Військова майстерність козаків. Передумови створення військової організації козацтва. Запорозька Січ – державно-політичне утворення українського народу. Військово-політична організація Запорозької Січі Місце Запорожжя в міжнародній політиці тогочасної Європи. Козацька символіка. Організація реєстрового козацтва.

Перші козацькі повстання 90-х років XVI ст. Передумови розгортання національно-визвольної боротьби. Козацьке повстання 1591-1593 рр. під проводом К.Косинського. Повстання під керівництвом С.Наливайка: перебіг, причини поразки. Наслідки козацьких повстань 1591-1596 рр. Боротьба українського козацтва з іноземними загарбниками.

Турецько-татарські набіги в Україну та їхні наслідки. Боротьба козаків з ординцями. Самійло Кішка. Морські походи козаків. П.Конашевич-Сагайдачний, його політична, військова та просвітницька діяльність. Хотинська війна 1621 р.

Соціальне економічне та політичне становище України 20-30-х років XVII ст. Козацько-селянські рухи 20-30-х років XVII ст. Повстання 1625 р. під проводом М.Жмайла. Повстання 1630-1631 рр. під проводом Т.Федоровича (Трясила). І. Сулима. Зруйнування Кодака. Козацьке повстання 1637-1639 рр. П.Бут, Я.Остряниця, Д.Гуня. Значення козацьких повстань.

Церковне життя наприкінці XVI – у першій половині XVII ст. Вплив Берестейської унії на розвиток церковного життя в Україні. Відновлення православної ієрархії. Й.Борецький. П.Могила та церковні реформи. Спроби церковного порозуміння. Реформаційні рухи на українських землях.

Умови національно-культурного відродження в Україні. Розвиток української мови. Пересопницьке Євангеліє. Освіта. Стан шкільної освіти в Україні. Острозька академія. Братські школи. Створення Києво-Могилянської академії. Єзуїтські колегії. Перші шкільні підручники. Початок книгодрукування. Ш.Фіоль. Діяльність І.Федорова в Україні. Література, музика, архітектура, мистецтво. Розвиток полемічної літератури. Продовження традицій літописання (Короткий Київський, Густинський літописи тощо). Тогочасні жанри літератури. Зародження театру. Музика. Шкільна драма. Перші українські інтермедії. Вертеп. Усна пісенна народна творчість. Кобзарство. Церковний спів. Архітектура. Живопис. Книжкова мініатюра. Гравюра.

Національно-визвольна революція середини XVII ст.

Передумови, причини та початок Національно-визвольної революції. Б. Хмельницький. Повстання на Січі. Початок дипломатичної діяльності гетьмана Б. Хмельницького. Народні рухи у Подніпров'ї. Початок збройної боротьби з Річчю Посполитою. Битви під Жовтими Водами і Корсунем.

Розгортання національно-визвольної боротьби в 1648-1649 рр. Наростання всенародної боротьби. Битва під Пилявцями. Похід Б. Хмельницького в Галичину. Облога Львова і Замостя. Вступ козацької армії до Києва. Програма розбудови держави.

Відновлення воєнних дій у 1649 р. Облога Збаража. Зборівська битва. Зборівський мирний договір. Утворення Української козацької державності.

Політико-адміністративний устрій держави. Створення регулярної української армії. Сподвижники Б. Хмельницького. Економічна й соціальна політика. Зовнішня політика. Місце України в міжнародних відносинах тогочасної Європи.

Воєнно-політичні події 1650-1653 рр. Відновлення воєнних дій проти Польщі. Берестецька битва 1651 р. Білоцерківський мирний договір 1651 р. Батозька битва 1652 р. Жванецька облога 1653 р. Молдавські походи. Внутрішнє і зовнішньополітичне становище козацької держави наприкінці 1653 р.

Продовження війни у 1654-1657 рр. Відносини між Гетьманщиною та Московською державою. Українсько-московська міждержавна угода 1654 р. та відношення до неї різних суспільних верств і церкви в Україні. Воєнні дії проти Польщі в 1654-1655 рр. Віленське перемир'я 1656 р. Підготовка українсько-шведсько-семигородського військово-політичного союзу. Дії корпусу А.Ждановича в Галичині та Польщі 1657 р.

Хмельницький – людина, державний, політичний і військовий діяч.

Становище України після смерті Б.Хмельницького. Обрання гетьмана І.Виговського. Основні напрями його державної політики. Розбудова Української держави. Корсунський договір 1657 р. між Гетьманщиною і Швецією. Гадяцький договір 1658 р. Агресія Московської держави проти України. Конотопська битва 1659 р. Кінець гетьманування І.Виговського.

Порушення територіальної цілісності України.

Гетьманство Ю.Хмельницького. Переяславські статті 1659 р. Чуднівська кампанія та укладення нового українсько-польського союзу. Поділ Гетьманщини на Правобережну та Лівобережну Україну. Обрання гетьмана П. Тетері. Боротьба старшинських угруповань за владу. Чорна рада 1663 р. в Ніжині. Гетьманство І.Брюховецького. Московські статті 1665 р. Андрусівське перемир'я.

Внутрішня й зовнішня політика гетьмана П.Дорошенка на Правобережжі.

Гетьманство Д. Многогрішного. Глухівські статті. І.Самойлович. Заходи гетьмана щодо реорганізації державного життя Лівобережної Гетьманщини.

Військово-політичний союз П.Дорошенка з Туреччиною. Бучацький мирний договір 1672 р. Зречення гетьманства П.Дорошенком. Гетьманування Ю.Хмельницького. Чигиринські походи. Занепад Правобережної України. Бахчисарайський мирний договір 1681 р. «Вічний мир» 1686 р. Кримський похід 1687 р.

Запорозька Січ у другій половині XVII ст. Участь запорожців у війнах із Польщею, Османською імперією та Кримським ханством. Визволення полонених з турецько-татарської неволі. Кошовий отаман І.Сірко. Політика московського уряду щодо Запорозької Січі. Економічне життя на Запорозжжі.

Українська колонізація земель у верхів'ях Псла, Ворскли, Сіверського Дінця. Заснування і розвиток слобідських міст. Сільське господарство і поземельні відносини Лівобережної Гетьманщини та Слобідської України. Соціальна структура населення. Розвиток ремесел, промислів, торгівлі. Зростання міст.

Утворення Слобідських полків та Белгородського адміністративного округу. Адміністративно-політичний устрій Лівобережної Гетьманщини. Підпорядкування Української церкви Московському патріархату.

Гетьманщина XVII – на початку XVIII ст.

Становище Української держави в роки гетьманування І.Мазепи. Коломацькі статті 1687 р. Основні напрями економічної політики, зовнішньополітична та культурно-просвітницька діяльності І.Мазепи. Взаємини гетьмана із Запорозжжям.

Відродження козацького устрою на Правобережній Україні. Семен Палій. Ліквідація козацьких полків на Правобережжі. Національно-визвольне повстання 1702-1704 рр.

Україна на початку Північної війни. Участь українських полків у воєнних діях на землях Московії, Прибалтики і Речі Посполитої. Похід Карла XII в Україну. Перехід І.Мазепи на бік Карла XII. Знищення Батурина московськими військами. Обрання гетьмана І.Скоропадського. Приєднання запорожців на чолі з К. Гордієнком до шведсько-українського союзу. Укладення

українсько-шведського договору. Зруйнування Чортомлицької Січі. Полтавська битва 1709 р. І.Мазепа, його місце і роль в українському національно-визвольному русі.

Перша політична еміграція українців у Західну Європу. Обрання гетьманом України (у вигнанні) П. Орлика. Вироблення і прийняття “Пактів і Конституції прав і Вольностей Війська Запорозького” – першої Конституції України. Похід П.Орлика на Правобережну Україну. Прутський похід Петра І. Прутський мирний договір 1711 р. і його наслідки для України. Спроби П.Орлика утворити антимосковську коаліцію із західноєвропейських держав.

Посилення колоніальної політики Російської імперії щодо України. Царський терор в Україні після Полтавської битви. Гетьман І.Скоропадський. Решетилівські статті 1709 р. Заходи Петра І, спрямовані на обмеження державних прав України і русифікацію її населення; підрич економіки Гетьманщини. Утворення першої Малоросійської колегії, її завдання і функції. Правління наказного гетьмана П. Полуботка. Боротьба козацької старшини за відновлення державних прав України. Зміцнення української державності за гетьманування Д. Апостола. Гетьманщина після смерті Д.Апостола. “Правління гетьманського уряду”.

Українські землі у середині й наприкінці XVIII ст.

Тимчасове відновлення гетьманського правління. К.Розумовський. Посилення антиукраїнської політики уряду Катерини II. Скасування козацького устрою на Слобожанщині. Остаточна ліквідація гетьманства і створення другої Малоросійської колегії. Політика П.Рум'янцева-Задунайського в Лівобережній Україні. Скасування російським урядом військового та адміністративного устрою на Лівобережній Україні.

Запорожжя у XVIII ст. Доля запорожців після Полтавської битви. Заснування Нової Січі. Адміністративний поділ земель Запорожжя на паланки. Запорозькі зимівники. Втручання російського уряду у військово-політичне і господарське життя Січі. Зруйнування Запорозької Січі. Розправа російського уряду над козацькою старшиною. П.Калнишевський. Заснування Задунайської Січі. Бузьке козацьке військо. Військо вірних козаків (Чорноморське козацьке військо).

Національно-визвольна і антикріпосницька боротьба в Україні в середині та другій половині XVIII ст. Форми народного протесту проти іноземних гнобителів і кріпосного гніту. Селянсько-козацькі виступи. Посилення національного та соціального гніту на Правобережній Україні та на західноукраїнських землях. Початок гайдамацького руху, його характер і рушійні сили. Повстання 1734 р. під проводом Верлана. Гайдамацьке повстання 1750 р. Опришківський рух. Коліївщина та її історичне значення.

Українська культура XVIII ст. Особливості розвитку культури. Ставлення царизму до української культури. Відтік представників інтелектуальної еліти з українських земель до Росії. Освіта і книгодрукування. Наука. Розвиток медицини й математики. Г.Сковорода. Літописи С.Величка, Г.Грабянки. Література та усна народна творчість. Театр і музика. Архітектура. Живопис.

Українські землі у складі Російської імперії

Приєднання Криму і Північного Причорномор'я до Росії. Україна у російсько-турецькій війні 1768–1774 рр. Російсько-турецька війна 1787–1791 рр. та участь у ній Чорноморського козацького війська. Яський мирний договір і його наслідки для українських земель. Заселення Південної України. Заснування нових міст.

Включення Правобережної України та Західної Волині в державну структуру Російської імперії. Конвенція про другий розділ Польщі (1793) та її наслідки для України. Угода про третій розділ Польщі (1795) та включення українських земель у систему адміністративно-територіального устрою Росії.

Надніпрянська Україна в системі міжнародних відносин у кінці XVIII – першій половині XIX ст.

Україна в російсько-турецькій війні 1806-1812 рр. Наслідки Бухарестського мирного договору для України. Україна в російсько-французькій війні 1812 р. Місце України в російсько-турецькій війні 1828-1829 рр. Повернення частини запорожців з-за Дунаю та утворення Азовського козацького війська.

Занепад кріпосницьких та зародження ринкових відносин в Україні. Криза поміщицького господарства. Визрівання ринкових відносин. Початок промислового перевороту. Міста. Зростання морських портів. Розвиток внутрішньої торгівлі. Місце України у зовнішній торгівлі Російської імперії.

Антикріпосницька боротьба в Україні в першій половині та середині XIX ст.

Характер політики російського царизму щодо України. Посилення національного та соціального гніту. Форми й характер протесту українського населення. Найбільші заворушення козаків, селян та військових поселенців. Селянські виступи під проводом У. Кармалюка на Поділлі. «Київська козаччина», похід «У Таврію за волею».

Заходи українського дворянства щодо відновлення автономії України. Поширення західноєвропейських революційних ідей в Україні. Масонство в Україні. Діяльність декабристів в Україні. Пропаганда вільнолюбних ідей у навчальних закладах. Польське повстання 1830-1831 рр. та Україна.

Національна ідея в суспільно-політичному русі першої половини XIX ст. Утворення Кирило-Мефодіївського братства. «Книга буття українського народу» і «Статут слов'янського братства св. Кирила і Мефодія». Вплив діяльності кирило-мефодіївців на розвиток українського національного руху.

Західноукраїнські землі наприкінці XVIII – першій половині XIX ст.

Включення західноукраїнських земель до складу Австрійської імперії. Адміністративно-територіальний устрій західноукраїнських земель.

Соціально-економічне становище та антикріпосницька боротьба на західноукраїнських землях у складі Австрійської імперії. Адміністративно-територіальний устрій та населення західноукраїнських земель. Характер політики австрійського уряду щодо українців. Реформи Марії-Терезії та Йосифа II, їхня роль у розвитку економічного й суспільного життя Галичини та Буковини. Стан господарства і характер економічних відносин. Рух опришків. Селянські виступи в Галичині, на Буковині, в Закарпатті («холерні бунти»).

Українське національне відродження на західноукраїнських землях наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. Пробудження національного життя. Поширення української національної ідеї в середовищі греко-католицьких священиків. Поширення ідей Просвітництва. «Руська трійця». Альманах «Русалка Дністрова».

Західноукраїнські землі у середині та другій половині XIX ст.

Західноукраїнські землі у складі Австро-Угорщини. Революції 1848-1849 рр. в Австрійській імперії та український національно-визвольний рух. Зародження українсько-польського протистояння в Галичині. Головна Руська рада. Революційні події на Буковині та Закарпатті. Селянське повстання під проводом Л. Кобилиці. Львівське збройне повстання 1848 р. Скасування кріпосницької залежності селян і панщини.

Пожвавлення культурно-освітнього руху. Вихід першої української газети «Зоря Галицька». «Галицько-руська матиця». «Руський собор». Вибори до австрійського парламенту. Поразка революції в Австрії. Придушення селянського руху.

Особливості економічного життя Галичини, Буковини і Закарпаття. Формування фабрично-заводської промисловості на західноукраїнських землях. Провідні галузі промисловості. Розвиток сільського господарства Східної Галичини, Буковини і Закарпаття. Початок трудової еміграції. Зародження українського кооперативного руху.

Піднесення національно-визвольного руху на західноукраїнських землях у другій половині XIX ст. Москвофіли. Зародження національної течії в суспільному русі. Розгортання руху народовців у Галичині, на Буковині та Закарпатті. Періодичні видання народовців. Заснування й діяльність культурно-освітнього товариства «Просвіта» і Літературного товариства ім. Т.Шевченка (з 1892 р. – Наукове товариство ім. Т.Шевченка). Радикальний рух у Галичині. Народна рада. Виникнення й діяльність Радикальної партії. Проголошення ідеї політичної незалежності України. Наукова і політична діяльність М.Грушевського в Галичині. Утворення УНДП та УСДП. Робітничий та селянський рух на західноукраїнських землях.

Українські землі в умовах Російської імперії у другій половині XIX ст.

Скасування кріпосного права в Наддніпрянській Україні. Реформи адміністративно-політичного управління 60-70-х рр. Особливості економічного розвитку українських земель напередодні селянської реформи 1861 р. Суспільний рух за проведення реформи. Основні законодавчі акти реформи. Особливості і наслідки реформи в Україні. Інші реформи (судова, земська, міського самоврядування, військова, шкільна, цензурна, фінансова) та проведення їх в Україні. Вплив реформ 60-70-х рр. на соціально-економічний розвиток і політичне становище в Україні.

Економічний розвиток українських земель у 60-70-х рр. XIX ст. Наддніпрянська Україна. Економічна політика російського царизму в Україні у пореформений період. Особливості й перебіг промислового перевороту. Міста. Розширення внутрішнього ринку. Торгівля.

Аграрні відносини у Наддніпрянській Україні. Залишки кріпацтва. Поєднання відробіткової та вільнонайманої системи. Розвиток товарного виробництва і тваринництва. Застосування техніки у сільському господарстві. Спеціалізація районів сільськогосподарського виробництва. Соціальне розшарування селянства. Поширення вільнонайманої праці.

Суспільно-політичне життя в Україні у другій половині XIX ст. Національна політика російського царизму щодо України. «Хлопоманство». Польське повстання 1863-1864 рр. і Україна. Виникнення громад та їхня культурно-освітня діяльність наприкінці 50-х – на початку 60-х років. Валуєвський циркуляр 1863 р. Відновлення громадського руху на початку 70-х років. Емський указ 1876 р. та переслідування українофілів. Діяльність М. Драгоманова. Молода громада. Братство тарасівців.

Розвиток народницького руху в Україні. Народницькі гуртки в Україні. «Київська комуна», «Ходіння в народ» (1874 р.), «Чигиринська змова». Розгром і занепад народництва.

Українська культура в XIX ст.

Українська культура в першій половині XIX ст. Українська культура в другій половині XIX ст. Освіта. Діяльність у Галичині освітнього товариства «Просвіта». Відкриття нових вищих навчальних закладів. Відкриття кафедри історії України у Львівському університеті. Література. Українська драматургія. Архітектура. Живопис. Музика. Народження і поширення національного гімну. Відкриття вищих і середніх навчальних закладів у містах України. Наука. Праці з історії України М.Маркевича, М.Костомарова, М.Максимовича. Львівський інститут Оссолінських. Видатні українські вчені: ботанік М.Максимович, математики Т.Осиповський і М.Остроградський. Література й фольклор. Т.Шевченко, І.Котляревський, П.Куліш, Г.Квітка-Основ'яненко, П.Гулак-Артемівський, Є.Гребінка. Музичний фольклор кобзарів, бандуристів, лірників. Архітектура. Музика. Живопис.

Україна на початку XX ст.

Економічний розвиток і суспільно-політичний рух в Україні на початку XX ст.

Економічна криза 1900-1903 рр. Посилення концентрації виробництва і створення монополістичних об'єднань. Розвиток сільського господарства. Посилення міграції українських селян. Створення сільськогосподарських і ремісничих спілок (артілей). Становище населення. Наростання робітничого і селянського руху. Студентські виступи.

Розвиток українського національного руху. М.Міхновський та його праця «Самостійна Україна». Зародження українського націоналістичного руху. Створення і діяльність українських політичних партій. Самостійницька та автономістська течії в тогочасній українській політичній думці.

Соціально-економічний розвиток та політичне становище західноукраїнських земель на початку XX ст. Характер економіки західноукраїнських земель у складі Австро-Угорської імперії. Поглиблення соціальної диференціації селянства. Економічне і політичне становище українського населення. Національне життя. Розвиток кооперативного руху.

Наростання національного руху в західноукраїнських землях. Цілі боротьби українців Галичини. Взаємини з представниками інших народів. Діяльність національних і спортивно-фізкультурних організацій «Соколів» і «Січей». Митрополит А. Шептицький та його роль у піднесенні національного життя в західноукраїнських землях.

Україна в роки революції 1905-1907 років. Передумови революції. Революційний рух в Україні весною і влітку 1905 р. Виникнення рад робітничих депутатів і створення профспілок. Розгортання селянського руху. Революційні виступи в армії та на флоті. Збройні повстання в Харкові, Олександрівську і Донбасі. Каральні експедиції в Україні. Піднесення українського національного руху та царські поступки українству. Початок процесу українізації шкільної освіти в Україні, заснування кафедр українознавства у вищих навчальних закладах. Поява масових українських періодичних видань. «Просвіти». Діяльність української громади у I та II Державних думах Росії.

Україна в 1907-1910 роках. Земельна реформа П.Столипіна та її вплив на Україну. Посилення національного гніту. Насадження ідеології російського великодержавного шовінізму. Відношення всеросійських політичних партій до українського питання. Заборона використання української мови в навчальних закладах і адміністративних установах. Закриття «Просвіт», інших українських громадських установ. Створення Товариства українських поступовців (ТУП). Столипінський циркуляр 1910 р. Справа Бейліса.

Українська культура й духовне життя на початку XX ст. Освіта. Література. О.Олесь, В.Винниченко, М.Коцюбинський, В.Стефаник. Наука. М.Грушевський, О.Єфименко, Д.Багалій, Б.Грінченко, А.Кримський, Ф.Вовк. Видатні вчені-природознавці. Розвиток авіації. Архітектура. Музика. Живопис. Церковне життя. Роль Української греко-католицької церкви в піднесенні національної свідомості населення Західної України.

Україна у Першій світовій війні

Українські землі напередодні війни. Плани щодо України Антанти і Троїстого союзу. Початок Першої світової війни. Заснування Головної Української Ради у Львові. Створення Союзу визволення України. Його лідери. Формування легіону Січових стрільців. Воєнні дії на території України у 1914 р. Захоплення російськими військами Галичини і Північної Буковини. Створення Галицько-Буковинського генерал-губернаторства.

Воєнні дії на території України в 1915-1917 рр. Бойовий шлях легіону УСС. Створення Загальної Української Ради. Участь української інтелігенції в діяльності громадських товариств і комітетів з допомоги жертвам війни (Союз міст, Земський союз, Товариства допомоги населенню Півдня Росії, що постраждало від воєнних дій). Національний рух у Наддніпрянській Україні. Рішення ТУП про ставлення українців до війни. Союз визволення України, його політична платформа і практична діяльність. Назрівання економічної та політичної кризи в Російській імперії.

Українська національно-демократична революція

Україна напередодні 1917 р. Початок революції. Утворення Української Центральної Ради, її керівництво, партійний склад і політична програма. М.Грушевський.

Початок українізації армії. Поява «Вільного козацтва».

Проголошення автономії України. Наростання політичної боротьби в Україні у липні-жовтні 1917 р. Політичні партії в боротьбі за вплив на населення. Український Національний Конгрес і перевибори складу Центральної Ради. II Всеукраїнський військовий з'їзд. I Універсал Центральної Ради. Утворення Генерального секретаріату. В.Винниченко. II Універсал Центральної Ради. Збройний виступ самостійників та їхня поразка.

«Тимчасова інструкція Тимчасового уряду Генеральному секретаріату на Україні». Послаблення позицій Центральної Ради. Здобутки і прорахунки Центральної Ради в державотворчому процесі та соціальній політиці. Корнілівський заколот і Україна. Більшовизація рад.

Загострення конфлікту Центральної Ради з Тимчасовим урядом. «Демократична нарада» і позиція Центральної Ради. З'їзд народів Росії у Києві.

Жовтневий переворот в Росії та його відгомін в Україні. Тактика більшовиків в Україні. Встановлення контролю Центральної Ради над Києвом. III Універсал і проголошення Української Народної Республіки. Досягнення і невдачі Центральної Ради у внутрішній та зовнішній політиці.

Ультиматум Раднаркому та початок першої більшовицько-української війни. Проголошення у Харкові радянської влади. Похід більшовицьких військ на Київ. Бій під Крутами. Повстання робітників заводу “Арсенал”. IV Універсал Центральної Ради та проголошення незалежності УНР.

Початок переговорів у Брест-Литовську. Визнання державами німецько-австрійського блоку УНР. Мирний договір у Брест-Литовську.

Перша спроба більшовизації України. Регіональні “республіки”. Ставлення населення до політичних сил в Україні.

Вступ німецько-австрійських військ до України. Конфлікт Центральної Ради з німецько-австрійською адміністрацією і консервативними колами України. Обговорення Конституції УНР. Організація і здійснення гетьманського перевороту. Причини падіння Центральної Ради.

Гетьман П.Скоропадський і його уряд. Внутрішня та зовнішня політика Української Держави. Ставлення політичних партій до гетьманського режиму. Селянські повстання влітку і восени 1918 р. Н.Махно. Анулювання РСФРР Брестського миру та наслідки цієї акції для України.

Утворення Директорії УНР. Відновлення Другої УНР. Політичний курс Директорії. С.Петлюра. Трудовий конгрес. Отаманщина. Більшовицька агресія проти УНР. Війська Антанти на півдні України. Розклад Армії УНР. Друга війна радянської Росії з УНР. Причини поразки Директорії.

Проголошення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). Проголошення ЗУНР. Є. Петрушевич. Організація держави на західноукраїнських землях. “Злука” УНР і ЗУНР. Соціально-економічні перетворення в ЗУНР.

Українсько-польська війна. Створення Української Галицької Армії. Наступ польських військ і відхід української армії до Збруча. Дипломатична діяльність ЗУНР. Причини поразки ЗУНР.

Поглинення Північної Буковини, Бессарабії та Закарпаття іноземними державами.

Політика радянського уряду в Україні у 1919 р. Формування більшовицького режиму в Україні. Х.Раковський. Політичний курс більшовиків в Україні у 1919 р. Націоналізація промисловості. Продовольча диктатура, її суть. Селянські виступи. Становище українських партій.

Україна у другій половині 1919 р. Наступ білогвардійців в Україні. Контрнаступ об'єднаних українських армій. Поразка армії УНР. Київська катастрофа. Перший Зимовий похід армії УНР.

Денікінський режим. Боротьба проти білогвардійців. Контрнаступ більшовиків.

Україна на початку 1920 р. Відновлення більшовицького режиму. Формальне визнання радянською Росією незалежності УСРР. Всеукраєвком. Вибори до рад.

Відновлення політики “воєнного комунізму”. Напрями комуністичного руху в Україні (КП(б)У, УКП(б), УКП).

Варшавська угода та її наслідки. Польсько-радянська війна. Вступ польсько-українських військ до Києва. Відступ польсько-українських військ. Поразка більшовицької армії під Варшавою. Ризький мир. Другий Зимовий похід військ УНР. Закінчення боротьби регулярних українських військ за незалежність України.

Початок наступу військ Врангеля. Україна у планах Врангеля. Більшовицький контрнаступ. Поразка врангелівців. Терор у Криму. Розгром махновського руху.

Культура і духовне життя в Україні у 1917–1920 роках. Чинники розвитку культури в 1917–1920 роках. Культурно-освітня діяльність громадських організацій. Загальноосвітня школа за Центральної Ради. Українська школа в період Директорії. Освітня політика більшовиків. Стан науки. Відкриття Української академії наук (УАН) і національних університетів у період Української Держави. Нові тенденції в розвитку культури. Визначні українські письменники. Театральне, музичне і хорове мистецтво та їх представники. Українська академія мистецтв. Радянський план монументальної пропаганди і початок його виконання.

Українські землі у 20-30-х рр. ХХ ст.

Внутрішнє і міжнародне становище. Політична криза. НЕП і особливості його впровадження в Україні. Причини і масштаби голоду 1921–1923 рр. в Україні. Діяльність радянських і зарубіжних організацій допомоги голодуючим.

Входження УСРР до складу СРСР. Договори між РСФРР і УСРР 1920–1921 рр. Державний статус України в 1921–1922 рр.

Культура і духовне життя в роки непу. Політика більшовиків в царині культури. “Українізація” (“коренізація”). Г.Гринько, О.Шумський, М.Скрипник. Розширення сфери вживання української мови. Коренізація та національні меншини. Опір “українізації”.

Кампанія з ліквідації неписьменності дорослих. Література і мистецтво. Українське національне відродження в літературі та його провідники. Літературно-художні об’єднання. Літературна дискусія 1925–1928 рр. М.Хвильовий. Образотворче мистецтво. Кінематограф. О.Довженко.

Релігійне життя в Україні. Виникнення Української автокефальної православної церкви (УАПЦ). Конфлікт радянської держави з церквою.

Сталінська індустріалізація України. Перехід до форсованої індустріалізації та командної економіки. Результати перших п’ятирічок. Промисловість і сільське господарство України напередодні Другої світової війни.

Колективізація і розселянювання України. Кооперування і колективізація. Перехід до насильницької колективізації. Поширення колгоспів. Ставлення радянської держави до заможного селянства. “Ліквідація куркульства як класу”. Масштаби розкуркулення і доля розкуркулених селян.

Голодомор 1932–1933 рр. в Україні. Причини й передумови голодомору. Початок голоду. “Закон про п’ять колосків”. Посилення хлібозаготівель та їх суть. Комісія В.Молотова в Україні. Масштаби смертності населення. Наслідки голодомору. Завершення колективізації.

Громадсько-політичне життя. Глибокі соціальні деформації. Конституція УРСР 1937 р. Судові процеси. “Шахтинська справа” і “Спілка визволення України”. Масові репресії та їх жертви.

Стан культури в Україні у 30-ті роки. Становище в галузі освіти та науки.

Діяльність Академії наук України. Видатні досягнення українських вчених. Труднощі в розвитку науки. Художня література і мистецтво. “Розстріляне відродження”. Театральне мистецтво. Доля кобзарства і лірництва.

Церковна політика. Ліквідація УАПЦ. Закриття і нищення храмів, культового майна і церковних споруд.

Українські землі у складі Польщі. Правовий статус Східної Галичини. Становище українських північно-західних земель (Західна Волинь, Західне Полісся, Підляшшя). Характер промисловості. Українська кооперація. Аграрні відносини і характер аграрних реформ. Економічне становище населення. Стосунки українців з представниками інших народів.

Створення УВО та її діяльність. “Пацифікація”. Українські політичні партії та політична боротьба в Західній Україні. Українське національно-демократичне об’єднання (УНДО), Комуністична партія Західної України (КПЗУ), утворення Організації українських націоналістів (ОУН). Є.Коновалець. Методи діяльності ОУН. С.Бандера. Інтегральний націоналізм. Д.Донцов. Український монархізм. В.Липинський.

Українські землі у складі Румунії. Характер політики румунського уряду щодо українців. Татарбунарське повстання. Політичні партії на українських землях. Українська національна партія. Діяльність радикальних націоналістичних груп. Закарпаття у складі Чехословаччини. Український національно-культурний рух. Особливості політичної боротьби в Закарпатті. Надання автономії Карпатській Україні. Створення Карпатської Січі. Проголошення незалежності Карпатської України. А.Волошин. Вторгнення угорських військ у Закарпаття. Опір українців.

Україна в роки Другої світової війни

Українське питання у міжнародній політиці. Радянсько-німецькі договори 1939 р. і західноукраїнські землі. Радянсько-німецький пакт про ненапад від 23 серпня 1939 р. Таємний протокол. Початок Другої світової війни. Вступ Червоної армії на територію Західної України та включення її до складу СРСР. Радянсько-німецький договір про дружбу і кордони 28 вересня 1939 р. та таємний протокол. Включення до складу Української РСР Північної Буковини і придунайських українських земель. Радянська західних областей України.

Встановлення нацистської окупаційної влади на Лемківщині, Підляшші та Холмщині.

Напад Німеччини на СРСР. Україна в планах окупантів. Прикордонні бої. Відступ Червоної армії та причини поразок. Мобілізаційні заходи 1941 р. в Україні. Евакуація з України в східні райони СРСР. Оборонні бої влітку – восени 1941 р. Оборона Києва. Поразка військ Південно-Західного фронту. Оборона Одеси і Севастополя. Невдалі спроби контрнаступу під Харковом.

Окупаційний режим в Україні. Розчленування України. План “Ост”. Нацистський “новий порядок”. Злочинна політика окупаційних властей. Концтабори і масові розстріли. Трагедія Бабиного Яру. Голокост. Економічне пограбування України. Вивіз працездатного населення на каторжні роботи до Німеччини.

Розгортання руху опору та його течії в Україні. Радянський партизанський рух 1941-1942 рр. ОУН на початку війни. “Акт проголошення відновлення Української держави” 30 червня 1941 р. “Поліська Січ” Бульби-Боровця. Оунівське підпілля 1941–1942 рр. О.Теліга, О.Ольжич та ін. Створення Української повстанської армії (УПА).

Україна в 1943 році. Перемога Червоної армії під Сталінградом і початок вигнання окупантів з України. Курська битва. Продовження наступу на Лівобережжі. Звільнення Донбасу. Падіння “східного валу”. Звільнення Києва. Мобілізаційні заходи 1942–1943 рр., їх особливості та наслідки.

Боротьба з ворогом у тилу. Діяльність радянських партизанських загонів і підпілля. Політична еволюція ОУН, зміна тактики УПА. Стосунки між радянськими та польськими партизанами. Відносини УПА та АК. Волинська трагедія 1943 року.

Праця українців в тилу. Внесок українських вчених і діячів освіти та культури у досягнення перемоги. Евакуйовані підприємства в радянському тилу.

Україна на завершальному етапі війни (1944–1945 рр.). Січнево-лютий наступ 1944 р. Корсунь-Шевченківська битва. Весняний наступ українських фронтів. Кримська наступальна операція. Примусове виселення з Криму в східні райони СРСР татар, греків, вірмен та ін. Завершення вигнання нацистських окупантів з України. Участь жителів України в завершальних операціях Другої світової війни.

УПА на завершальному етапі війни. Становище в західних областях України.

Втрати України в роки війни.

Культура України в роки війни. Освіта. Наука. Українська преса. Евакуація вузів та їхня діяльність у радянському тилу. Література й мистецтво.

Україна у 50–80-х роках ХХ ст.

Україна в період повоєнної відбудови. Адміністративно-територіальні зміни. Внутрішньополітичне та економічне становище України. УРСР – співзасновниця Організації Об'єднаних Націй.

Перехід до мирного будівництва. Особливості відбудови промисловості. Голод 1946–1947 рр., його причини, масштаби й наслідки. Матеріальне становище населення. Грошова реформа та її наслідки. Ліквідація карткової системи.

Відновлення радянської влади в західних областях України. Формування органів місцевої влади. Колективізація західноукраїнського села. Доля Української греко-католицької церкви (УГКЦ). Боротьба УПА. Р.Шухевич (Тарас Чупринка). Депортації українського населення. Операція “Вісла”.

Внутрішньополітичне становище України на початку 50-х років.

Культурне життя в Україні у другій половині 40-х – на початку 50-х років. Відбудова системи освіти. Впровадження обов'язкового семирічного навчання дітей. Наука. Розгром

генетики. “Лисенківщина” в Україні. Розвиток літератури і мистецтва. Становище письменників, діячів образотворчого мистецтва, істориків. Боротьба влади з космополітизмом.

Україна в умовах десталінізації і “хрущовської відлиги”. Суспільно-політичне життя і політична боротьба в Україні. Вхідження Кримської області до складу УРСР.

XX з’їзд КПРС і Україна. Початок політичної реабілітації. Масштаби демократизації державного життя.

Стан економіки України наприкінці 50-х – у першій половині 60-х років. Раднаргоспи та їхній вплив на економічний розвиток України. Посилення гігантоманії в індустрії. Розвиток машинобудування. Стан легкої та харчової промисловості. Аграрна політика наприкінці 50-х – у першій половині 60-х років. Обмеження індивідуальної трудової діяльності селянства. Рівень життя населення. Стан продовольчого і товарного забезпечення.

Культура і духовне життя в Україні. Ідеологізація культурного життя. Курс на “зближення і злиття націй”. Посилення русифікації. Науково-технічна революція і наука в Україні. Розвиток кібернетики. Стан суспільних наук.

Початок десталінізації та поживлення літературно-мистецького життя. “Відлига” в українській літературі. “Шестидесятники”. В.Симоненко, Л.Костенко, Є.Сверстюк, І.Світличний, І.Драч та ін. Музичне мистецтво. Живопис, архітектура, театр.

Зародження дисидентського руху в Україні. Причини появи та особливості дисидентського руху в Україні. “Українська робітничо-селянська спілка” Праця І.Дзюби “Інтернаціоналізм чи русифікація?”. Значення діяльності дисидентів. Ставлення в суспільстві до діяльності М.Хрущова. Робітничі виступи. Позиція вищого партійного керівництва України при усуненні М.Хрущова від влади. Л.Брежнєв і Україна. Україна у період загострення кризи радянської системи (1965–1985 рр.)

Діяльність в Україні П.Шелеста і усунення його з посади першого секретаря ЦК КП України. В.Щербинський. Конституція УРСР 1978 р. Відносини керівництва України з союзним центром.

Наростання економічної кризи. Особливості індустріального розвитку України. Посилення бюрократичного централізму. Свобода дій союзних відомств в Україні. Атомні електростанції. Перетворення України в зону екологічного лиха. Нарощення військово-промислового комплексу (ВПК).

Стан колгоспно-радгоспної системи. Урбанізація.

Життєвий рівень населення. Стан забезпеченості товарами і послугами радянських людей у 70–80-х роках. Житлове будівництво. Стан медичного обслуговування. Привілейоване становище партійно-державної номенклатури.

Наростання кризових явищ в культурі. Становище у сфері культури. Освіта. Поглиблення ідеологізації та денаціоналізації навчального процесу. Стан науки, вплив її на виробництво. Умови розвитку літератури і мистецтва. Панування офіціозу і соціалістичного реалізму. Театр. Русифікація театрального мистецтва. Пісенна творчість. Українське “поетичне кіно”. Скульптура. Живопис. Провідні тенденції в розвитку скульптури.

Опозиційний рух. Причини активізації опозиційного руху. Форми діяльності дисидентів. Найвидатніші представники дисидентського руху в Україні. Репресії проти правозахисників. Утворення Української Гельсінської спілки (УГС). Релігійне дисидентство. Боротьба за легалізацію Української греко-католицької церкви (УГКЦ). Посилення переслідувань опозиції наприкінці 70-х – на початку 80-х рр. Суспільно-політичне життя України у 80-ті роки.

Зміни у вищому партійно-державному керівництві після смерті Л.Брежнєва. М.Горбачов і пошуки шляхів виходу з кризи. Спроби оздоровлення суспільно-політичного життя. Перебудова. Невдача спроб реформування СРСР. Політика керівництва України в період перебудови. Погіршення економічної ситуації в Україні в другій половині 80-х років. Характер економічної політики. Чорнобильська катастрофа.

Становище в сільському господарстві. Продовольчі труднощі 1989–1990 рр. Скорочення обсягів суспільного виробництва. Зменшення національного доходу України. Формування економічних передумов розпаду СРСР.

Зростання політичної активності суспільства. “Гласність” і повернення народів правди про минуле України. Мітинги й демонстрації. Нові громадські об’єднання. Політклуби. Створення Товариства української мови ім. Т.Г.Шевченка. Історико-просвітне товариство “Меморіал”. Початок формування Народного руху України за перебудову. Закон Української РСР “Про мови в УРСР”.

Початок формування багатопартійності в Україні. Розклад компартії України. Виникнення “демократичної платформи” в КПУ. Виникнення нових політичних партій.

Україна в умовах незалежності

Україна на шляху за незалежність. Вибори до Верховної Ради УРСР 1990 р. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. Політична конфронтація восени 1990 р. Спроба державного перевороту в СРСР і Україна. Акт проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. Референдум 1 грудня 1991 р. і вибори Президента України. Припинення існування Радянського Союзу. Розгортання державотворчих процесів незалежної України. Становлення владних структур. Незалежність і перегрупування партійно-політичних сил. Партійне життя.

Економіка України. Економічні проблеми незалежної України. Об’єктивні й суб’єктивні труднощі формування національної економіки. Стратегічні прорахунки у здійсненні реформ. Стан виробництва.

Стан справ у сільському господарстві. Проблема утвердження приватної власності на землю.

Створення власної фінансової системи. Запровадження гривні.

Становище у соціальній сфері. Зміни в чисельності та соціальному складі населення. Життєвий рівень населення. Міжнаціональні відносини. Права національних меншин в Україні.

Зовнішня політика незалежної України. Визнання України міжнародним співтовариством. Основні напрямки зовнішньої політики незалежної України. Участь України в загальноєвропейському процесі. Діяльність України в ООН. Вступ України до Ради Європи. Міжнародні торговельні та економічні зв’язки.

Культурне співробітництво. Досягнення українських спортсменів на міжнародних змаганнях.

Політичне життя України. Прийняття Конституції України та змін до неї. Вибори до Верховної Ради та органів місцевого самоврядування 1998 р. Вибори Президента України 1999 р. Стратегія економічного та соціального розвитку України на 2000–2004 рр. Загострення внутрішньо-політичної ситуації у кінці 2000 р. – на початку 2001 р. Земельний кодекс. Вибори до Верховної Ради України 2002 р.

Нові тенденції в культурному та духовному житті. Утвердження принципів плюралізму в ідеологічно-культурній сфері. Процес національного відродження. Труднощі розвитку культури. Освіта. Необхідність демократизації освіти. Закон України “Про освіту”. Програма “Освіта” (“Україна XXI століття”). Розширення сфери вживання української мови. Навчальні заклади нового типу. Зміни в характері діяльності вищої школи. Художня творчість. Утвердження багатоманітності в літературно-мистецькому процесі. Релігійне життя в Україні. Реалізація в Україні принципу свободи совісті.

Особливості перебігу президентських виборів 2004 року. “Помаранчева революція”. Політична програма В. Ющенка. Парламентські вибори 2006 р. Позачергові парламентські вибори 2007 р. та їх наслідки. Підготовка, проведення та результати президентських виборів 2010 р. Політика В. Януковича.

«Революція гідності» листопад 2013 – лютий 2014 рр. Підписання Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом (ЄС) 2014 р. Анексія Російською федерацією Автономної Республіки Крим. Воєнні дії на Донбасі. Волонтерський Рух.

Президентські та парламентські вибори в Україні 2014 р.

Основні тенденції сучасного розвитку культурного і релігійного життя. Освіта, наука, спорт в незалежній Україні.

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

В основу побудови програми покладено поєднання проблемного і конкретно-історичного принципів. У ній поєднуються як теоретичне осмислення загального і конкретного у всесвітньо-історичному процесі, так і великий фактичний матеріал.

До програми введено матеріал з історії первісного суспільства, Стародавнього Сходу, Стародавньої Греції та Риму, середніх віків, південних і західних слов'ян, історії народів Росії, нової та новітньої історії країн Європи та Америки, нової та новітньої історії країн Азії та Африки, історії СРСР, а також допоміжних історичних дисциплін, основ наукових досліджень, архівознавства, історіографії всесвітньої історії.

Первісне суспільство

Поняття «Історія первісного суспільства». Хронологічні рамки. Загальна характеристика етапів розвитку. Різноманітність підходів до вивчення проблеми. Віки, періоди. Методологія предмета. Проблематика і специфіка предмета.

Зрілість первісного суспільства. Завершення процесу антропогенезу. Зміни в суспільній організації. Суперечливий характер процесу еволюції людини. Теорія моноцентризму та поліцентризму. Расогенез. Видова єдність людства. Стадія ранньопервісної общини, пізньопервісна община.

Виникнення землеробства і скотарства. Рівень соціальної організації праці. Зростання чисельності населення. Шлюб і сім'я. Духовна культура.

Суспільні поділи праці. Поява приватної власності, соціальна диференціація. Воєнна демократія. Організація системи влади. Головні ознаки і функції держави. Звичаєве право. Таємні союзи. Поглиблення нерівності. Сусідська община. Релігійні уявлення. Розвиток писемності. Племінні організації. Мовна ситуація.

Стародавній Схід

Значення історії Стародавнього Сходу в курсі загальної історії. Хронологічні рамки курсу. Джерела з історії Дворіччя. Повідомлення античних авторів. Клинописні документи. Пам'ятники матеріальної культури. Історіографія (В.Струве, Н.Д.Флітнер, С.Крамер та ін.)

Дворіччя. Шумери, аккадці. Розвиток господарства. Виникнення рабства. Поява перших держав (Киш, Ур, Урук). Міжусобиці.

Піднесення Вавилону. Хаммурапі. Об'єднання Дворіччя. Рабство, його види. Маравім і мушкену. Суперечки істориків щодо походження і становища мушкену. Розпад держави. Нашестя хеттів. Завоювання Вавилону касситами. Економічні і соціальні відносини. Зовнішня політика касситських царств.

Шумеро-вавилонська культура. Паквавилонізм. Поширення клинопису. Релігія. Міфи про створення світу. Жерці. Розвиток наукових знань. Школи. Народна творчість. Образотворче мистецтво. Архітектура. Вавилонська культура та сусідні народи.

Стародавня Індія

Джерельна база. Археологічні дослідження країни. Хронологія та періодизація староіндійської історії. Етногенез населення. Варни та касты. Особливості економічного розвитку. Матеріальна культура. Наукові знання, література. Театр. Музика. Мистецтво. Писемність. Освіта.

Стародавній Китай

Природа і населення. Розклад первісного ладу. Джерела. Перші держави Ся, Шан-Інь. Розвиток сільського господарства, ремесла. Державний устрій. Структура суспільства. Китай у період династії Чжоу. Держава Цинь. Династія Хань. Народні повстання в Китаї. Перехід до феодалізму. Культура Стародавнього Китаю.

Південно-Східна Азія і країни Індокитаю

Цейлон. Перші згадки про Цейлон. Розповідь про острів в «Рамаяні». Індійська іміграція в V ст. до н.е. Перші царі. Цейлонські хроніки V–VI ст. до н.е. Перші держави.

Розповсюдження на Цейлоні буддизму. Індуїзм. Політична історія стародавнього Цейлону (II ст. до н.е. – IV ст. н.е.). Боротьба між тапілами і сінхалами. Господарство.

Індокитай. Період розвинутого неоліту (II тис. до н.е.). Заселення території. Археологічні та етнографічні дані про життя племен Індокитаю. Виникнення рабовласницьких держав. Племінні союзи-Ван-Ланг. Ау Лак. Походи китайських імператорів в Індокитай. Повстання проти китайців. Племінний союз племен лао. Шани, Таї, лао. Кхмерські держави південного Китаю. Фунань: розвиток економіки. Держава Срог-Кхмер. Тьямпа на початку нашої ери. Зв'язок з Індією. Війни. Початок цивілізації.

Острівний світ. Малайя в III-I тис. до н.е. Зв'язок з Індією. Торгівля. Перші держави. Індонезія: переселення племен в Індонезію. Господарство і суспільний лад. Розселення племен. Виникнення рабства. Філіппіни.

Стародавній Схід: Корея і Японія. Вплив китайської цивілізації і державності. Корея – союзи племен і створення перших держав. Чосон. Племінні об'єднання. IV ст. до н.е. Виникнення держав. Господарство.

Японія. Неоліт на території Японії. Племена айни. Писемні джерела про виникнення держави. Релігія. Буддизм. Конфуціанство. Сітоїзм. Народні вірування.

Стародавня Греція

Пам'ятники культури. Формування рабовласницьких міст-держав. Джерела з історії. Античний поліс.

Спарта. Джерела. Держава у VIII-VI ст. до н.е. Особливості розвитку у VI-V ст. до н.е. Станова структура, побут, державний устрій.

Аттика у VIII-VI ст. до н.е. Особливості розвитку. Афіни. Ремісничо-аграрні відносини, зростання торгово-ремісничої верстви. Реформи Солон. Тиранія. Законодавство Клісфена. Греко-перські війни. Грецька рабовласницька демократія. Реформи Ефільта. Перікл і розвиток афінської демократії. Соціальна політика. Зовнішня політика. Відмінності Афінської держави від Пелопонеського союзу. Обмеженість Афінської демократії. Причини її занепаду.

Римська держава

Джерела. Пам'ятники матеріальної культури. Легенди. Римські літописи. Історіографія. Ціцерон, Цезар, Саллюстій, Діозор Сицилійський.

Римська община в ранньореспубліканський період. Боротьба патрициїв і плебеїв. Економічні і політичні причини. “Закони XII таблиць”. Нобілітет, вертициттво, плебс. Державний лад ранньої республіки. Коміції. Магістратури. Сенат. Армія.

Завоювання Римом Італії. Римо-італійська конфедерація. Перехід до класичного рабства. Війни в період Римської республіки. Криза республіканського ладу.

Римська імперія. Принципат. Август та його правління. Рання імперія в I-II ст. до н.е. Система принципату. Рабовласництво. Завоювання. Криза господарства у II ст. до н.е. Фінансова криза. Народні рухи.

Перші етапи становлення християнства.

Пізня імперія. Діоклетіан, створення системи доміанту. Правління Костянтина. Економічне становище у IV ст. і першій половині V ст. Криза рабовласництва і елементи феодалізму. Вторгнення варварів. Переселення народів, утворення “Варварських держав”. Падіння імперії. Культура епохи імперії. Система виховання і освіти. Релігія. Наука. Римське право. Література. Значення культурної спадщини Риму.

Історія середніх віків

Виникнення Франкської держави. Монархія Каролінгів. Процеси централізації в країнах Європи XI-XV ст. Столітня війна. Представницько-станові органи влади. Соціальні і релігійні рухи. Національно-визвольні війни. Італійські війни. Нідерландська революція. Реформація і контрреформація.

Передумови Великих географічних відкриттів, португальські відкриття XV ст. Відкриття Америки. “Поділ світу” між португальцями і іспанцями. Плавання Васко да Гама. Колоніальні захоплення португальців. Походження назви “Америка”. Магеллан і перше кругосвітнє плавання. Іспанські конкістадори. Завоювання Мексики та Перу.

Англійські, голландські і французькі колоніальні захоплення в кінці XV-першій половині XVII ст. російські географічні відкриття на півночі і сході Європи і Азії. Наслідки географічних

відкриттів для Західної Європи. Розкриття становлення стародавніх цивілізацій Центральної і Північної Америки. Народи Майя – писемність, рабовласництво, розвиток сільського господарства, ремесла: будівництво, архітектура, мистецтво. Суспільно-політичний лад. Завоювання ацтеків, розселення, підкорення інших народів, розвиток господарства, іригаційні системи, ремесла-будівництво, ткацтво, зброярство. Інкі: розширення території, управління іншими народами, спорудження храмів. Суспільно-політичний устрій. Європейські завоювання та занепад американських цивілізацій.

Нова історія країн Європи та Америки

Розвиток колоніальної системи, первинне нагромадження капіталу. Зростання третього стану. Особливості Нідерландської революції та її наслідки. Англійська революція середини XVII ст. Громадянська війна та становлення республіки. Протекторат О.Кромвеля. Розширення колоніальних територій. Війни. Діяльність парламенту, його політичний склад.

Англійська революція середини XVII ст. Реставрація Стюартів. Спроби відновлення католицизму. Небезпека нової громадянської війни. Встановлення конституційної монархії. Стабілізація державного ладу.

Велика Французька революція (1789-1794 рр.).

Скликання Генеральних штатів. Національні збори. Падіння Бастилії. „Декларація прав людини і громадянина”. Страта короля, основні політичні партії в період революції. Реформи. Крах республіки. Європейські коаліції в боротьбі проти республіки.

Повалення монархії і встановлення республіки. Якобінська диктатура. Боротьба всередині якобінського блоку. Масове невдоволення терористичним режимом. Криза і крах якобінської диктатури. Низхідна лінія революції. Термідоріанська реакція.

Особливості революцій в Європі в середині XIX ст.: мета, основні політичні сили в боротьбі за владу. Розгортання революційної боротьби. Наслідки революцій. Революція в Австро-Угорщині і українські землі.

Війна за незалежність і утворення США.

Англійські колонії у Північній Америці. Їх соціально-економічний розвиток і політичний лад. Європейці, індіанці, негри. Торгівля рабами. Формування національної свідомості американців. Американське Просвітництво. Причини суперечностей між колоніями та метрополією. Патріоти і лоялісти.

Початок збройної боротьби. Декларація незалежності. Демократичний характер перетворень в економічній, соціальній, і політичній сферах у ході революції. Формування конфедерації. Воєнні дії в 1775-1778 рр. Дж.Вашингтон. Міжнародне становище штатів і союз з Францією. Версальський мир і визнання незалежності США. Конституція 1787 р. Білль про права. Характер, особливості і підсумки першої американської революції.

Новітня історія країн Європи та Америки

Міжнародне становище напередодні Першої світової війни. Народні рухи і революції. Характер, причини Першої світової війни, її головні етапи, підсумки та наслідки. Паризька мирна конференція: склад, результати діяльності. Мирні договори з переможеними країнами. Версальсько-Вашингтонська система. Економічний, соціальний, політичний розвиток світу у 20-ті – 30-ті роки XX ст. Світова криза, виникнення фашизму, нацизм, тоталітаризм. Радянський Союз і капіталістичні країни. Діяльність Ліги Націй. Причини Другої світової війни, її хід і наслідки.

Історія народів Росії

Київська Русь та східнослов'янські племінні князіння. Київська Русь доби її розквіту. Перші тенденції регіоналізації.

Автономізація давньоруських земель та татаро-монгольська навала. Макроетнополітична давньоруська спільність та територіально постплемінні етнічні спільності (древлян, сіверців, вятчів, тощо.). Формування та розвиток Московської держави (XIV-XV ст.). Північна Русь під владою Золотої орди та посилення Москви. Московська централізована держава XVI ст. та її експансія. Смутні часи в московському царстві та початок династії Романових. Московська держава у XVII ст. Утворення Російської держави. Петровські перетворення. Росія при

спадкоємцях Петра I, “Просвітительський абсолютизм” Катерини II та її внутрішня політика. Зовнішня та колоніальна політика Росії часів Катерини II.

Російська імперія на межі XVIII-XIX ст. Російсько-французька війна 1812 р. та закордонні походи російських військ 1813-1814 рр.

Реакція в останні роки правління Олександра I та виступ декабристів. Прихід до влади Миколи I та його політичний курс. Доба великих реформ Олександра II. Народницький рух та початок політичного тероризму в Росії. Російська імперія за часів Олександра III. Посилення реакції. Росія в епоху революцій. Загальнонаціональна криза початку XX ст. Перша російська революція та її наслідки. Народи Російської імперії, їхня визвольна боротьба та культура наприкінці XIX- на початку XX ст. Росія між двома революціями. Лютнева революція та альтернативи розвитку Росії в 1917 р.

Історія південних і західних слов'ян

Територія розселення південних і західних слов'ян та її історико-географічний нарис. Суспільно-економічний лад південних і західних слов'ян. Союз семи слов'янських племен. Князівство Само. Політичні союзи полабських та приморських слов'ян. Соціально-економічні передумови утворення Великоморавської держави та Древнепольської держави.

Економічний і політичний розвиток Чехії і Словаччини. Зародження політичних партій і національне питання. Економічний розвиток Королівства Польського. Політичні рухи, утворення партій. Соціально-економічні відносини в західних польських землях і Галичині. Політика онімеччення. Соціально-економічний розвиток Хорватії і Словенії. Політичні рухи, утворення політичних партій, національна боротьба. Відродження Болгарської держави. Тирновська Конституція. Воз'єднання Південної і Північної Болгарії. Економіка Болгарії, протекціонізм.

Погіршення політичного клімату Польщі з 1987 р. Введення інституту президентства. Еволюція політичних структур. Президентські вибори 1990 р. Реформування економіки країни. Демократизація всіх сфер суспільного життя. Президентські вибори 1995 р. Польсько-українські відносини на сучасному етапі. Активізація опозиції та внутрішньополітичне життя у Чехословаччині 1988-1989 рр. Відмова КПЧ від монополії на владу. Обрання В.Гавела президентом Чехословаччини. Парламентські вибори 1992 р. Припинення федерації. Взаємини України з Чеською Республікою і Словацькою Республікою. Політичні та соціально-економічні зміни у Болгарії кінця 80-х років. Союз демократичних сил. Перші та другі президентські вибори. Нестабільність економіки постсоціалістичної Болгарії.

Конституція Югославії 1989 р. Конфлікт між Сербією і Словенією. Формування нових партій і альтернативних організацій. Міжреспубліканські протиріччя середини 1991 р. Етнічно-релігійна війна у Боснії і Герцеговині. Події у Косово. Міжнародне посередництво у врегулюванні конфліктів на Балканах. Розвиток відносин України з країнами колишньої Югославії.

Новітня історія країн Європи та Америки

Тоталітаризм – феномен XX ст. Види тоталітаризму. Ознаки тоталітаризму: диктатура, терор, тотальний контроль над суспільним життям, особистістю, творчістю, одержання власності, культ особи вождя, антилібералізм, антидемократизм, месіанство, матеріальна і духовна автагія, самоізоляція тощо. Утворення вогнища війни на Далекому Сході. Крах Вашингтонської системи. Японська агресія проти Китаю.

Утворення головного вогнища війни. Реалізація німецькою дипломатією планів ліквідації Версальського договору. Перехід фашистських держав до відкритої агресії. Політика “невтручання” Англії, Франції, США. Початок німецько-радянського зближення. Пакт Молотова-Ріббентропа. Початок Другої світової війни. Напад гітлерівської Німеччини на Польщу. Радянсько-фінська війна. Вступ Червоної армії в Західну Україну, Західну Білорусь. Включення до СРСР Північної Буковини, Бессарабії, прибалтійських республік.

Фашистські загарбання на Заході. Напад Німеччини на СРСР. Створення антигітлерівської коаліції. Рух Опору в окупованих країнах. Воєнні дії в басейні Тихого океану. Докорінний перелом у ході війни, початок кризи фашистського блоку. Відкриття другого фронту в Європі.

Визволення європейських територій. Розгром фашистської Німеччини. Капітуляція Японії. Підсумки Другої світової війни.

Основні дихотомії світу після Другої світової війни: тоталітаризм і демократія, капіталізм і соціалізм, пацифізм і війна, націоналізм та інтернаціоналізм. Розвиток соціалістичних країн у другій половині 80-х років ХХ ст. Ознаки занепаду. „Оксамитові” революції у 1989-1990 рр. в країнах Центральної, Південно-Східної Європи, їх наслідки. Розвиток ринкових відносин, стан промисловості, сільського господарства, фінансовий стан. Участь країн у політичному житті світу. Постсоціалістичні країни і їх взаємовідносини з НАТО та Європейським Союзом. Взаємовідносини України з постсоціалістичними державами у кінці ХХ ст. – початку ХХІ ст.

Глобальні проблеми світу: особливості на рубежі ХХ–ХХІ ст. Роль урядів країн світу в розв’язанні глобальних проблем. Розширення впливу глобалізації на розвиток країн світу. Найрозвинутіші капіталістичні світу і навколишній світ. „Вісімка”. Питання інтеграції культури в період глобалізації.

Нова та новітня історія країн Азії та Африки

Країни Сходу в спектрі геополітичних інтересів країн Заходу. Реакція традиційного Сходу на колоніалізм: національно-визвольна боротьба і вестернізація (на прикладі Китаю та Туреччини).

Держави Азії та Африки у “холодній війні”: в’єтнамська та корейська війни. Близькосхідне питання. 1960 р. – рік визволення Африки.

Країни Сходу в останній чверті ХХ ст.: проблеми соціально-економічного та політичного розвитку. Конвергенція економіки (на прикладі Китайської Народної Республіки, В’єтнаму, Лаосу, Камбоджі).

Криза секулярного націоналізму на Сході (на прикладі Іранської революції 1978-1979 рр.) Ісламський фундаменталізм.

Історія СРСР

Лютнева революція в Росії та альтернативи розвитку в 1917 р. Встановлення більшовицької диктатури. Громадянська війна та перемога більшовизму. НЕП, утворення СРСР та утвердження в ньому тоталітарного соціалізму. Міжнародне становище та зовнішня політика СРСР у 20-30-ті роки. СРСР напередодні та на початку Другої світової війни.

СРСР в роки Великої Вітчизняної війни. Міжнародна та внутрішня політика СРСР після Другої світової війни. Початок “холодної” війни.

Хрущовська “відлига” та спроби реформування радянського суспільства. СРСР брежньовських часів. Посилення реакційних тенденцій в політичному та культурному житті. Застій в економіці. Посилення диктатури СРСР в Центральній Європі. Горбачовська “перебудова”. Наміри горбачовських реформ та їхня ілюзорність. Розпад СРСР та утворення незалежних країн у межах СНД.

Архівознавство

Зародження архівів у Київській Русі та Галицько-Волинській державі. Архівна справа в дореволюційні часи та періоду 1917-1991 рр. Розвиток національної архівної справи в незалежній Україні. Архівна установа як спеціалізований заклад чи структурний підрозділ. Завдання і права державних архівів. Матеріально-технічна база. Виробничі підрозділи архіву та основні архівні технології. Планування, звітність та економічна діяльність архівів.

Потреби в архівній інформації, їх класифікація. Основні форми і напрями використання архівів.

Основи наукових досліджень

Загальні принципи наукового пізнання, теоретичні аспекти знання в історії. Об’єкт і предмет пізнання історії. Суб’єкт пізнання минулого. Рівні і етапи пізнавальної діяльності історика. Методи історичного дослідження. Характеристика історичних знань. Історична свідомість.

Історіографія всесвітньої історії

Визначальна роль об’єктивних чинників. З’ясування соціальних основ історичного пізнання. Місце історіографії серед інших історичних дисциплін. Школи, напрямки, течії історичної науки. Історизм і об’єктивність історичного дослідження.

АРХЕОЛОГІЯ

Археологія як наука.

Предмет і завдання навчального курсу «Археологія». Археологічна періодизація та хронологія. Археологічні джерела та пам'ятки. Нерухомі: за місцями проживання стародавньої людини: стоянки, поселення, селища, городища, міста; за місцями поховань і релігійно-духовної діяльності: святилища, поховання, могильники (безкурганні, ґрунтові, курганні); за приналежністю до різних видів діяльності: шахти, копальні, майстерні, кузні, ливарні. Скарби: власного користування, грабіжницькі; торгові; речові, монетні. Рухомі: знаряддя праці, предмети озброєння та спорядження воїна, прикраси, побутові речі, посуд, культові предмети. Етапи та методи археологічного дослідження. Розвідка. Розкопки. Камеральне опрацювання. Кабінетне дослідження. Методи археології: порівняльний, типологічний, картографічний, статистичний, ретроспективний. Основні поняття та терміни: археологічна культура, культурний шар, стратиграфія, закритий комплекс, артефакт. Археологічна періодизація та хронологія. Основні етапи розвитку європейської археології. Доба становлення археології (антикварна) (XV–XVIII ст.). І. Вінкельман. Доба великих археологічних відкриттів (XIX – початок XX ст.). Г. Лейард. Г. Шліман. А. Еванс. Г. Картер. Досягнення української археології в XIX – на початку XX ст. (В. Антонович, М. Біляшівський, Ф. Вовк, С. Гамченко, М. Макаренко, Г. Осовський, В. Хвойка, Д. Яворницький). Археологічні з'їзди в Україні.

Палеоліт.

Сучасні наукові погляди на походження людини. Проблема походження людини (антропогенезу) – ключова в історії людства. Вчення про природний відбір Ч. Дарвіна («Походження людини та статевий добір», 1871 р.). Трудова теорія антропогенезу Ф. Енгельса («Роль праці у процесі перетворення мавпи в людину», 1876 р.). Остаточне формування сучасної концепції антропогенезу протягом XX ст. Великі відкриття антропологів, археологів, палеозоологів у Африці. Сучасне наукове бачення процесу антропогенезу. Дріопітеки. Рамапітеки. Австралопітеки як перехідна форма між гомінідами і найдавнішими людськими істотами (гомінідами). Гомініди. Людина вміла (*Homo habilis*). Пітекантроп (архантроп). Неандерталець (палеоантроп). *Homo sapiens sapiens* (людина розумна) (неоантроп). Ранній палеоліт. *Ашельська епоха раннього палеоліту (1 млн. років тому – 150 тис. років тому)*. Пітекантропи і синантропи у ранньому палеоліті Європи і Азії.

Археологічні пам'ятки періоду раннього палеоліту на території сучасної України. Стоянки Лука-Врублівецька на Дністрі, печера Кіік-Коба в Криму, Королеве (Закарпаття). Основні заняття: збиральництво, полювання. Знаряддя праці: рубило, скребла, скребла-ножі. *Муст'єрська епохи раннього палеоліту (150–40/35 тис. років тому)*. Кліматичні зміни (похолодання). Неандертальці за муст'єрського часу. Розвиток техніки обробки кременю та виготовлення знарядь праці: поява гостроконечників. Нуклеуси як спеціальні заготовки для кам'яних знарядь праці. Основне заняття – полювання на великих тварин – мамонтів, носорогів, північних оленів. Використання вогню. Природні житла (печери) і штучні.

Пізній палеоліт (35–10 тис. років тому). Поява людини сучасного фізичного типу – людини розумної: кроманьйонський і грімалдійський типи. Розвиток крем'яної техніки. Житла. Заняття. Суспільство, ідеологічні уявлення, мистецтво. Виникнення родового ладу. Рід як об'єднання кровних родичів. Заміна ендогамного шлюбу екзогамним. Поява релігійних уявлень. Тотемізм як віра родової групи у свого спільного предка. Анімізм як віра в існування у людини і оточуючих її предметів душі. Магія як засіб впливу на хід подій у потрібному для людини напрямку. Мистецтво: декоративно-ужиткове, образотворче (скульптура, графіка, живопис), музика.

Мезоліт.

Кліматичні впливи в кінці льодовикової епохи і їх вплив на життя людини. Основні здобутки в господарській діяльності. Поширення зброї дальньої дії – луку та стріл. Приручення собаки. Розвиток рибальства. Поява напівземлянкових жител. Вдосконалення техніки обробки кременю (вкладишева техніка). Поява знарядь для обробки дерева (сокири і тесла). Пам'ятки

мисливців мезоліту на території України та відповідні їм археологічні культури. Археологічні культури: *кримська, гребениківська, кукрецька*. Пам'ятки північної полісько-лісостепової зони. Археологічні культури: *дніпро-прип'ятська (рудоострівська), кудлаївська* (на Волині), *пісочнорівська* на Дніпрі в районі Києва і на Десні, *донецька* на Сіверському Дінці. Наскельні зображення мезолітичного часу (Кам'яна Могила поблизу Мелітополя).

Неоліт.

Важливі зміни в господарській діяльності неолітичної людини – «неолітична революція». Становлення відтворюючих форм господарства. Землеробство і скотарство. Приручення великих господарських тварин – бика, свині, кози, віці. Найдавніші осередки вирощування культурних злаків – пшениці, ячменю – Західний Іран, Мала Азія, Палестина. Розвиток рибальства. Поява нових прийомів у техніці виготовлення знарядь праці: розпилювання, шліфування каменю, свердлення. Поява глиняного посуду – кераміки. Культури прийдешніх землеробсько-скотарських племен та автохтонного населення України. Ранньонеолітичні культури (кінець VI – початок IV тисячоліття до н.е.): буго-дністровська, сурська, лінійно-стрічкової кераміки, Криш-Старчево, тиська. Середньонеолітичні (IV тисячоліття до н. е.). Пізньонеолітичні культури (III тисячоліття до н. е.) – дніпро-донецька і ямково-гребінцевої кераміки. Соціальний устрій. Прояви вірувань. Обряд трупоспалення як прояв віри у потойбічне життя душі людини. Пам'ятки образотворчого мистецтва. Розвиток антропоморфної пластики.

Мідний вік (енеоліт).

Початок використання людством перших металів – міді та золота. Мідь самородна і ковані вироби з міді. Виникнення орного землеробства з використанням тяглової сили бика. Винахід колеса, гарби. Приручення коня до верхової їзди. Удосконалення керамічного виробництва. Поява гончарних печей. Розвиток прядіння і ткацтва. Створення умов для соціального і майнового розшарування. Виділення знаті. Поява скарбів мідних виробів і крем'яних шліфованих знарядь.

Землеробсько-скотарські культури України. Етнокультурний склад населення. Трипільська культура. Відкриття культури наприкінці XIX – на початку XX ст. В. В. Хвойкою. Поселення – головні об'єкти трипільської культури. Періодизація трипільської культури: ранній (А) період; середній (В); пізній (С). Поселення-гіганти: Майданецьке, Тальянки, Добриводи. Рівень житлобудування. Основні заняття населення – землеробство, скотарство. Обробка металу. Прядіння і ткацтво. Виготовлення керамічного посуду: кухонного і столового. Використання каменю і, зокрема, кременю. Духовна культура. Культіві місця і будівлі. Антропоморфна і зооморфна пластика. Орнаментака посуду як знакова система. Пізньотрипільські пам'ятки України.

Скотарські культури степової зони. Середньостогівська культура. Кемі-обинська культура. Побут і матеріальна культура. Господарство. Приручення коня. Використання колісного транспорту. Особливості поховального обряду. Поява мегалітичних споруд і антропоморфних стел культового призначення. Суспільний устрій. Розвиток військової справи. Духовна культура. Антропологічний склад населення.

Бронзовий вік.

Зміни у господарстві племен бронзового віку України. Бронза як перший штучний метал. Розвиток бронзолivarного виробництва. Поглиблення першого суспільного поділу праці. Посилення ролі скотарства у населення на території України. Поширення орного землеробства у лісостепових племен. Скарби прикрас і перші багаті поховання – ознака посилення майнової нерівності. Встановлення патріархальних відносин. Виділення парної сім'ї в роді. Рухливість населення та його наслідки. Витоки формування і поширення основних груп індоєвропейців (слов'ян, балтів, германців, фракійців, іранців та ін.) (рубіж III і II тисячоліть до н.е.).

Ранні пам'ятки бронзового віку. Культури епохи бронзи Правобережжя, Волині та Поділля. Культура кулястих амфор. Культури шнурової кераміки: городоцько-здовбицька, стжижовська і підкарпатська. Поселення і могильники. Стеблівський скарб. Копальні.

Глиняний посуд. Середній період бронзового віку. Середньодніпровська культура. Тшинецька і комарівська культури. *Пізній період* бронзового віку. Білогрудівська культура. Культура Ноа.

Культури степового Причорномор'я та Лівобережжя. Ямна культура. Катакомбна культура. Зрубна культура. Пам'ятки багатоваликової кераміки. Етнічний склад населення. Ідеологічні уявлення племен.

Ранній залізний вік.

Ранній залізний вік як особливий етап історії. Зміни у господарстві населення. Вплив залізоробного виробництва на трудову діяльність людини. Спеціалізація ремесел. Другий великий поділ праці: відокремлення ремесла від землеробства. Зміни у господарській діяльності населення: товарне виробництво. Зміни в структурі суспільства. Поглиблення майнового розшарування.

Передскіфський період. Основні археологічні культури: кіммерійська (у степовій зоні); чорноліська на землях Правобережного Лісостепу; висоцька і лужицька (західні області України – на межі з Польщею). Культура фракійського гальштату (Молдова, Середнє Подніпров'я, Північна Буковина).

Скіфія. Носії культури скіфського типу. Спільні риси культур скіфського типу: предмети озброєння, кінське спорядження, побутові речі, одяг. Скіфський звіриний стиль у прикладному мистецтві. Завершення політичного формування Скіфії у Північному Причорномор'ї наприкінці VII ст. до н.е. Суспільний лад скіфів VII ст. – IV ст. до н.е. Військова організація скіфів. Царська скіфська влада (за Геродотом). Данницька залежність від царських скіфів інших скіфських й сусідніх племен. Військові походи скіфів. Соціально-економічне життя. Контакти з античними містами-державами. Пам'ятки Степової Скіфії. Курганні старожитності рядових скіфів. Археологічні дослідження гробниць царської знаті. Литий (Мельгуновський) курган біля с. Кучерівка Кіровоградської обл. (1763 р.). Скіфський курган Солоха поблизу с. Велика Знам'янка Запорізької обл. (М. І. Веселовський, 1912–1913 рр.). Курган Чортмлик біля м. Нікополя Дніпропетровської області (І. Є. Забелін, 1862–1863 рр.). Курган Куль-Оба біля м. Керч (П. Дюбрюкс, 1830 р.). Мелітопольський курган (О. І. Тереножкін, 1954 р.). Курган Гайманова могила поблизу с. Балки Запорізької обл. (В. І. Бідзіля, 1969–1970 рр.). Курган Товста могила на околиці м. Орджонікідзе (1971 р., Б. М. Мозолевський). Пам'ятки племен Лісостепу, що входили до складу Скіфії. Київська, східноподільська, західноподільська, волинська локальні групи – нащадки носіїв чорноліської культури. Ворсклинська локальна група. Пам'ятки Посулля. Сіверсько-донецька локальна група. Продовження традицій осілих землеробських племен.

Сарматський період. Родоплемінний устрій. Племінний склад сарматів: роксолани, аорси, алани. Союзи племен. Застосування праці рабів. Формування політичного центру в басейні Нижнього Дону. Археологічні пам'ятки. Кургани в басейні Сіверського Дінця, Південного Бугу, Дністра, в Середньому Подніпров'ї.

Пам'ятки пізньоскіфської культури у Криму. Мала Скіфія (кінець III ст. до н.е. – IV ст. н.е.). Неаполь Скіфський – центр скіфської держави у Криму.

Античні держави Північного Причорномор'я.

Грецька колонізація Північного Причорномор'я. Причини «великої грецької колонізації» Роль іонійського міста Мілета у грецькій колонізації Північного Причорномор'я. Поява та розвиток міст-держав. Борисфен (о. Березань, середина VII ст. до н.е.). Ольвія (сучасне с. Парутіно Миколаївської обл.). Тіра. Херсонес Таврійський (сучасне м. Севастополь). Керкінітіда (сучасне м. Євпаторія). Пантікапей (сучасне м. Керч). Німфей. Мірмекій. Тірітака. Феодосія. Гермонасса. Фанагорія. Кепи. Нікіній.

Періодизація історії античних держав Північного Причорномор'я: архаїчний (середина VII–VI ст. до н.е.); класичний (V–IV ст. до н.е.); елліністичний (остання третина IV – середина I ст. до н.е.); римський (середина I ст. до н.е. – третя чверть III ст. н.е.); пізньоантичний (кінець III – перша чверть IV ст. н.е.). Боспорська держава (V ст. – III ст. н.е.). Династія Археанактидів. Династія Спартокидів. Понтій Мітрідад VI Євпатор. Повстання рабів під проводом Савмака.

(107 р. до н.е.). Залежність Боспорського царства від Риму (I ст. до н.е.). Пантікапей – столиця Боспорського царства.

Антична економіка. Розвиток сільського господарства. Виноградарство, городництво, садівництво. Тваринництво. Рибний промисел. Ремесла, промисли: залізоробне, бронзоліварне, ювелірне, керамічне, склоробне. Ткацтво, прядіння, плетіння, шкіряне виробництво, косторізне ремесло. Керамічне виробництво. Містобудівельні традиції. Торгівля з населенням причорноморських степів і з центрами Середземномор'я. Грошовий обіг. Будівельна справа. Планування міст, міські садиби, громадські споруди, укріплення.

Побут і культура. Поширення грамотності. Медичні знання. Розвиток наукових знань. Мистецтво: монументальний, настінний живопис; мистецтво мозаїки; вазопис. Скульптурні пам'ятки. Пам'ятки прикладного мистецтва. Різьба по дереву й кістці. Релігія: політеїстичний характер. Формування монотеїстичної релігії – християнства (III–IV ст. н.е.).

Археологія східних слов'ян.

Історична наука про походження слов'ян. Розробка проблеми походження слов'ян спільними зусиллями істориків, лінгвістів, археологів. Критерії слов'янства з позицій археологів. Ключове місце території України у слов'янському етногенезі. Праслов'яни та їхні сусіди на рубежі ер і в першій половині I тисячоліття н.е. Писемні згадки про слов'янські племена римських авторів (I–II ст. н. е.) Плінія Старшого, Птолемея, Таціта. Згадки про давніх східних слов'ян II–VI ст. візантійських авторів Прокопія Кесарійського, Менандра Протиктора, Псевдо-Маврикія, Феофілакта Симокатта, давньогерманського історика VI ст. н. е. Йордана. Певтингерові таблиці – картографічне джерело про розселення східних слов'ян.

Характеристика археологічних культур. Зарубинецька культура (кінець III ст. до н. е. – II ст. н.е.). Латенська культура (VI–V ст. до н. е.). Пшеворська і зубрицька культури (III–II ст. до н. е. – III ст. н. е.). Липицька культура (I–III ст. н. е.). Черняхівська культура (III – початок V ст. н. е.). Культура карпатських курганів (кінець II – перша половина V ст. н.е.). Київська культура (III–V ст. н. е.). Пам'ятки епохи великого переселення народів. Вельбарська культура германських племен (III–IV ст. н. е.). Пам'ятки степових кочівників. Гуни. Авари. Болгари. Хозари. Угри.

Культури ранніх слов'ян (склавинів і антів) V–VII ст. Празько-корчацька культура. Пеньківська культура. Колочинська культура. Археологічні культури слов'ян VIII–IX ст. Культура типу Луки-Райковецької (VIII–X ст.). Культури Дніпровського Лівобережжя. Волинцевська і роменська культури. Господарство та соціальний устрій. Розвиток ремесел. Пожвавлення міжнародної торгівлі. Слов'янське язичництво. Мала сім'я як провідний виробничий осередок.

Археологія періоду Київської Русі.

Археологічні джерела. *Городища*. Змієві вали – система оборонних фортифікацій у Середньому Подніпров'ї X–XI ст. Класифікація городищ за соціальним змістом: общинні центри, князівські (державні) фортеці, сторожові фортеці, феодальні замки, давньоруські міста. Зрубна і стовпова конструкція дерев'яно-земляних укріплень. *Селища*. Структура сільських поселень давньоруського періоду. Принципи забудови. Житла-напівземлянки стовпової або зрубної конструкції. Господарські споруди. Зернові ями. *Давньоруські могильники*. Курганні і ґрунтові могильники. Класифікація за обрядом поховання: трупоспалення на місці; трупоспалення на стороні; звичайні трупопокладення. Підкурганні трупопокладення: поховання на рівні давнього горизонту; поховання в ямах під курганами. Дружинні поховання. Курган Чорна Могила у Чернігові. *Скарби*.

Давньоруські міста. *Київське і Переяславське князівства*. Київ. Переяслав. Вишгород. Білгород. Родень. Юр'їв. Воїнь. *Чернігівське і Сіверське князівства*. Чернігів. Новгород-Сіверський. Любеч. Путивль. *Галицько-Волинське князівство*. Галич. Пліснеськ. Теробовля. Звенигород. Львів. Василів. Хотин. Бакота. Володимир-Волинський. Лучеськ. Дорогобуж. Пересипниця. Острог. Дубно. Міста та замки Болохівської землі.

Соціально-економічний розвиток. Свідчення археологічних джерел про формування станово-класової структури суспільства. *Сільське господарство*. Трипільна система

землеробства, вирубна та перелогова системи. *Реміснича діяльність* та її спеціалізація. *Торгівля* внутрішня і зовнішня.

Культура. Християнство і пережитки язичництва. *Архітектура*. Палацові та культові споруди. *Мистецтво* мозаїки, фрескові розписи. Пам'ятки прикладного мистецтва. Різьба по каменю, кістці й дереву. *Писемність*.

Середньовічна археологія Півдня України IX–XIV ст.

Пам'ятки кочових племен степового Подніпров'я та Подоння. Салтівсько-маяцька культура неслов'янського населення (алани, болгари, хозари). Городища. Неукріплені селища. Могильники. Етнічна належність носіїв салтівсько-маяцької культури: алани, болгари, хозари. Пам'ятки кочових племен Степового Подніпров'я. Південні сусіди Київської Русі – кочові племена: торки, печеніги, половці. Кургани. Кам'яна скульптура.

Середньовічний Крим. Середньовічний Херсонес (Корсунь). «Печерні міста»: Мангуп (біля с. Залісне Бахчисарайського р-ну). Городище Ески-Кермен. Чуфут-Кале. Киз-Кермен. Печерні монастирі. Факторії генуезьких купців. м. Кафа (нині територія Феодосії) – центр генуезьких володінь.

Археологія доби українського козацтва XV–XVIII ст.

Археологічні дослідження пам'яток українського козацтва. *Запорозькі Січі*. «Городок Вишневецького» на о. Хортиця (середина XVI ст.). Друга половина XVI–XVIII ст.: Томаківська Січ. Базавлуцька Січ. Микитинська Січ. Чортомлицька (Стара) Січ. Нова (Покровська) Січ. Кам'янська Січ. Олешківська Січ. Система укріплень Січей. *Козацькі поховання*. Козацькі могили між селами Пляшева і Острів Радивилівського р-ну Рівненської обл. *Полкові міста Гетьманщини* як історико-археологічні пам'ятки. Київ. Ніжин. Чернігів. Лубни. Миргород. Прилуки. Полтава. Переяслав. Гадяч. *Столиці Гетьманської України* – Чигирин. Батурин. Глухів. Замки-фортеці козацької доби. Хотин. Кам'янець-Подільський. Меджибож (Летичівський р-н Хмельницької обл.). Кременець. Замок у Барі (Вінницька обл.). Луцьк. Острог. Клевань. Дубно. Поля битв. Поле Пилявецької битви (вересень 1648 р.) (Хмельницька обл.). Поле Берестецької битви (червень 1651 р.) (с. Пляшева і с. Острів Радивилівського р-ну Рівненської обл.). Місце боїв поблизу озера Кумейки на Черкащині. Місце козацького бою в урочищі Солониця біля м. Лубни Полтавської обл.

Економіка та побут населення України. Українці-землероби. Запорозьке господарство. Скотарство. Землеробство. Мисливство. Бджолярство. Чумацький соляний шлях. Торгівля водними шляхами з турками, татарами, народами Кавказу і Закавказзя. Сухопутна торгівля з Кримом, Польщею, Литвою, Центральною Україною та Росією. Грошовий обіг козацької доби.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ВСТУПНИКІВ

Рівень професійної компетентності вступників оцінюється за 200-бальною шкалою.

Виділені такі рівні компетентності:

I рівень – початковий Неправильні, фрагментарні відповіді, що демонструють нерозуміння суті програмового матеріалу в цілому, не володіння спеціальною термінологією.

II рівень – середній. Вступник володіє певною сукупністю теоретичних знань, практичних умінь, навичок, здатний виконувати завдання за зразком, володіє елементарними вміннями здійснювати пошукову, евристичну діяльність, самостійно здобувати нові знання.

III рівень – достатній. Вступник знає істотні ознаки понять, явищ, закономірностей, зв'язків між ними, а також самостійно застосовує знання в стандартних ситуаціях, володіє розумовими операціями (аналізом, абстрагуванням, узагальненням тощо), вміє робити висновки, виправляти допущені помилки. Відповідь повна, правильна, логічна, обґрунтована, хоча їй і бракує власних суджень.

IV рівень – високий. Передбачає глибокі знання з фахових дисциплін; ерудицію, вміння застосовувати знання творчо, здійснювати зворотній зв'язок у своїй роботі, самостійно оцінювати різноманітні життєві ситуації, явища, факти, виявляти і відстоювати особисту позицію. Відповідь вступника свідчить про його вміння адекватно оцінити власні здібності, можливості, рівень домагань, психологічні особливості; вибрати найефективніший варіант поведінки в тій чи іншій ситуації; регулювати власні емоційні стани, долати критичні ситуації тощо.

**Таблиця відповідності
рівнів компетентності значенням 200-бальної шкали оцінювання
відповідей вступників
під час фахового випробування**

Рівень компетентності	Шкала оцінювання	Національна шкала оцінювання
Початковий відповіді вступника невірні, фрагментарні, демонструють нерозуміння програмового матеріалу в цілому	0-99	Незадовільно
Середній відповіді вступника визначаються розумінням окремих аспектів питань програмного матеріалу, але характеризується поверховістю та фрагментарністю, при цьому допускаються окремі неточності у висловленні думки	100-149	Задовільно
Достатній відповіді вступника визначаються правильним і глибоким розумінням суті питання програмного матеріалу, але при цьому допускаються окремі неточності не принципового характеру	150-179	Добре
Високий відповіді вступника визначаються глибоким розумінням суті питання програмного матеріалу	180-200	Відмінно

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Література з історії України

1. “Русалка Дністрова”. Документи і матеріали. – К., 1989.
2. Археологія та стародавня історія України. Курс лекцій. – К., 1992.
3. Баран В., Козак Д., Терпиловський Р. Походження слов’ян. - К., 1991.
4. Баханов К. О. Дослідницька робота на уроках історії. Харків, 2014.
5. Баханов К.О. Навчання історії в школі: інноваційні аспекти. Харків, 2005.
6. Бойко О. Д. Історія України: Посібник для студ. вузів. – К.: Академія, 2007.
7. Борисенко В. Курс української історії. - К., 1997.
8. Брехуненко В. Богдан Хмельницький. – К., 2007.
9. Брехуненко В. Козаки на степовому кордоні Європі / НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К., 2011.
10. Величко С. Літопис. - К., 1991. - Т.1-2.
11. Верстюк В., Дзюба О., Репринцев В. Україна від найдавніших часів до сьогодення. Хронологічний довідник. - К., 1995.
12. Винокур О., Трубочанінов С. Давня і середньовічна історія України. - К., 1996.
13. Голод 1921-1923 років в Україні. Збірн. докум. і матеріалів. - К., 1993.
14. Голод в Україні 1946-1947: Документи і матеріали. - К., Нью-Йорк, 1996.
15. Грицак Я Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX-XX ст. - К., 1996.
16. Грушевський М. Історія України-Руси. В 11 томах. - К., 1991-1997.
17. Гуржій О. І., Чухліб Т. В. Історія козацтва. Держава–військо–битви. – К.: Арій, 2011.
18. Гуржій О. І., Чухліб Т. В. Гетьманська Україна / Українакрізьвіки: в 15 т. – К., 1999. – Т. 8.
19. Гуржій О. Український хутір XV – XVIII ст.: Історичний нарис / Відп. ред. В. А. Смолій. – К.: Ін-т історії НАН України, 2007.
20. Гуржій О.І. Сто великих постатей і подій козацької України / О.І. Гуржій, Т.В. Чухліб. – К.: Арій, 2008..
21. Давня історія України. - К., 1994-1995. - Кн.1,2.
22. Даниленко В., Касьянов Г., Кульчицький С. Сталінізм на Україні (20-30-ті роки). - К.; 1991.
23. Дашкевич Я. Україна на перехресті світів: релігієзнавчі й соціокультурні студії / Упоряд. Л. Моравська, І. Скочиляс; Ред. кол.: М. Капраль, О. Малиць, М. Омельчук, І. Скочиляс, Н. Халак, А. Ясіновський. Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України; Львівський музей історії релігії; Гуманітарний факультет Українського католицького університету. – Львів: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України; Видавництво УКУ, 2016.
24. Довбищенко М. Волинська шляхта у релігійних рухах (кінець XVI – перша половина XVII ст.) / Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Центр українознавства філософського факультету. – К.: ПП Сергійчук М. І., 2008.
25. Дорошенко Д. Огляд української історіографії. - К., 1996.
26. Етнічний довідник. Національні меншини в Україні. - К., 1996.
27. Залізник Л. Нариси стародавньої історії України. - К., 1994.
28. Ілюстрована енциклопедія історії України в трьох томах. – К.: Спалах, 2004. – Т. 1: (віднайдавнішого часу докінця 18 ст.).
29. Ісаєвич Я. Україна давня і нова. Народ, релігія, культура. - Львів, 1996.
30. Історія України від найдавніших часів до наших днів (Ю.Макар, Білецький) – Чернівці, 1998.
31. Історія України. Кінець XVIII – поч. XX ст. Хрестоматія / А.Литвинчук, В.Сидорук, В.Цятко – К.,1997.
32. Історія України: нове бачення. Т.1-2. - К., 1995-1996.

33. Історія українського козацтва: Нариси: У 2 т. / Редкол.: В. А. Смолій (відп. ред.) та ін. – К.: Вид. дім „Києво-Могилянська академія”, 2006. – Т. 1.
34. Історія української культури. - К., 1994.
35. Історія України / В. Баран, Л. Войтович, Я. Грицак та ін. – 4 вид. – Л.: Світ, 2003. – 520 с.
36. Історія України в особах: Козаччина (Авт. колектив: В. Горобець, О. Гуржій, В. Матях та ін.) – К.: Україна, 2000.
37. Історія України: Навч. посіб. / В. М. Литвин, В. М. Мордвінцев, А. Г. Слюсаренко – К.: Знання-Прес, 2002.
38. Історія України: Навч. посіб. / В. Ф. Верстюк, О. В. Гарань, О. І. Гуржій та ін. Підзаг. ред. В. А. Смолія – К.: Альтернативи, 2002. – 472 с.
39. Історія України: Навч.-метод. посіб. для семінар. занять / В. М. Литвин, А. Г. Слюсаренко, В. Ф. Колесник та ін. За ред. В. М. Литвина – К.: Знання, 2006.
40. Касьянов Г., Даниленко В. Сталінізм і українська інтелігенція (20-30-ті роки). - К., 1991.
41. Ковалевська О. Таємниці козацьких портретів. – К., 2019.
42. Коваль М. Україна: 1939 - 1945. Маловідомі і непрочитані сторінки історії. - К., 1995.
43. Козацькі Січі (нариси з історії українського козацтва XVI – XIX ст.). – К.-Запоріжжя. – 1998. – 252 с.
44. Колективізація і голод на Україні (1922 - 1933). Зб. докум. і матеріалів. - К., 1993.
45. Колесник І. Українська історіографія XVIII – поч. XX ст. – К., 2000.
46. Конституційні акти України. 1917 - 1920. - К., 1992.
47. Король В. Ю. Історія України: Навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів. – К.: Академія, 2005. – 494 с.
48. Косик В. Україна і Німеччина в другій світовій війні. - Париж; Нью-Йорк; Львів, 1993.
49. Котляр М., Кульчицький С. Довідник з історії України. - К., 1996.
50. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. - 1939). - Івано-Франківськ, 1993.
51. Культура і побут населення України. Навчальний посібник. - К., 1993.
52. Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919 - 1928). - К., 1996.
53. Лановик Б. Д. та ін. Історія України: Навч. Посібник для студ. – К.: Знання, 2000.
54. Лановик Б. Ілюстрована історія України: Короткий курс лекцій для студ. вищ. закладів освіти. – Т.: Джура, 2003. – 428 с.
55. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. - Київ; Філадельфія, 1995.
56. Литвин В. Історія України. Підручник. – К.: Наукова думка, 2008.
57. Літопис Руський. - К., 1989.
58. Літопис Самовидця. - К., 1971.
59. Макарчук С. Український етнос. Виникнення та історичний розвиток. – К., 1992.
60. Мицик Ю.А. Чигирин – гетьманська столиця. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 392 с.
61. Моця О., Ричка В. Київська Русь: від язичництва до християнства. - К., 1996.
62. Нагаєвський І. Історія української держави XX ст. - К., 1994.
63. Національні відносини в Україні у XX ст. Зб. докум. і матеріалів. - К., 1994.
64. Новітня історія України. - Київ, 2000.
65. Огієнко І. Історія українського друкарства. - К., 1994.
66. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного розвитку українського народу. - К., 1991.
67. Павленко Ю., Храмов Ю. Українська державність у 1917 - 1919 рр. - К., 1995.
68. Підкова І., Шуст Р. Довідник з історії України. - К., 1994.
69. Політична історія України / За редакцією В. Танцюри. – К., 2001.
70. Полонська-Василенко Н. Історія України. У 2-х томах. - К., 1992. - Т.1-2.
71. Пометун О. Фрейман Г. Методика навчання історії в школі. Київ, 2010.
72. Сергійчук В. Національна символіка України. – К., 1992.

73. Слюсаренко А., Томенко М. Історія української конституції. – К., 1993.
74. Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький: Соціально-політичний портрет. – К., 1995.
75. Смолій В., Степанков В. Українська національна революція XVII ст. (1648–1676 рр.). – К., 2009.
76. Смуток І. Руська шляхта Перемишльської землі (XIV–XVIII ст.): Історико-генеалогічне дослідження / Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – Львів: Простір-М, 2017.
77. Стражний О. Український менталітет: ілюзії – міфи – реальність. Вид. 2-ге / Національний університет "Києво-Могилянська академія"; Центр європейських гуманітарних досліджень; Центр досліджень історії та культури східноєвропейського єврейства. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2017.
78. Таїрова-Яковлева Т. Повсякдення, дозвілля і традиції козацької нліти Гетьманщини. – К., 2017.
79. Толочко П. Літописи Київської Русі. – К., 1994.
80. Толочко П. та ін. Стародавня історія України. У 2 т. – К., 1996.
81. Трофимович В. Україна в роки другої світової війни (1939 – 1945). – Львів, 1995.
82. Україна в XX столітті. Збірник документів і матеріалів. – Київ, 2000.
83. Україна і Литва в XIV–XVI століттях. Політико-правові та соціально-економічні аспекти / Відп. ред. Сміливий В. А. Авт. кол.: Берковський В. Г., Блануца А. В., Ващук Д. П., Гурбик А. А., Черкас Б. В. [НАН України. Інститут історії України]. – Луцьк: ЗАТ "Волинська обласна друкарня", 2011.
84. Хижняк З. І., Маньківський В. К. Історія Києво-Могилянської академії. – К.: Вид. дім „КМ Академія”, 2003.
85. Хрестоматія з історії держави і права України. – Київ, 1997. Т. 1-2.
86. Чмихов М.О., Кравченко Н.М. та ін. Археологія та стародавня історія України. – К., 1992.
87. Чорнобильська трагедія. Документи і матеріали. – К., 1996.
88. Чухліб Т. В. Гетьмани і монархи. Українська держава в міжнародних відносинах 1648–1714 рр. – К.: Арістей, 2005. – 640 с.
89. Чухліб Т. Гетьмани України: війна, політика, кохання. – К., 2016.
90. Чухліб Т. Гетьмани України-Русі: Донецьк: ТОВ «ВКБ «БАО», 2012.
91. Чухліб Т. Козаки і татари. Українсько-кримські союзи 1500–1700-х років. – К., 2017.
92. Чухліб Т. Магнат, Козак і Гайдамака. Боротьба Русі-України за владу з Кораною Польською (1569–1769 рр.). – К., 2018.
93. Чухліб Т. Український гетьманат: історія національного державотворення XVII–XVIII ст. У 2-х кн. – К., 2018.
94. Шевчук В.П., Тараненко М.Г. Історія української державності. Курс лекцій. – К., 1999.
95. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII століття. – К., 1997.
96. Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна). – К., 1994.

Література з всесвітньої історії

1. Бондаренко Г. Історичне пізнання. – Луцьк, 1998.
2. Бондаренко Г. Спеціальні історичні дисципліни. – Луцьк, 1997.
3. Васильєв Л.С. История Востока. В 2 т. - Ч.1. – М., 1998.
4. Великая Отечественная война: 1941-1945. В 4 т. – М., 1999.
5. Виппер Р.Ю. История нового времени. - М., 1999.
6. Вісник Державного Комітету архівів України. - К., 2002.
7. Газін В.П. Новітня історія країн Європи та Америки 1945-1984 рр. Навчальний посібник. - К.-Подільський, 1996.
8. Газін В.П., Копилов С.А. Новітня історія країн Європи та Америки 1918-1945 рр. - К. - Подільський, 1997.

9. Головащенко С. Християнська церква. - К., 1999.
10. Гон М. Історія Азії другої половини ХХ ст. – Рівне, 2002.
11. Гончар Б.М., Козицький М.Ю. та ін. Всесвітня історія. - К.: “Знання”, 2001.
12. Гуменюк Б., Щерба В. Історія дипломатії. - К.: “Освіта”, 2002.
13. Дипломатический словарь. У 3-х т. – М., 1984-1986.
14. Закон України “Про Національний архівний фонд і архівні установи”. – К., 1994.
15. Историография истории южных и западных славян. – М., 1997.
16. Историография новой и новейшей истории стран Европы и Америки. - М., 2000.
17. История Востока. В 6 т. - М., 2000.
18. История России с древнейших времен до конца XVII в. / Отв.ред. А.Н.Сахаров, А.П.Новосельцев. - М., 1996.
19. История России с начала XVII до конца XIX века / Отв. ред. А.Н.Сахаров. - М., 1996.
20. История России. 1861-1917. - М., 1996.
21. История средних веков/ Под. ред. С.П.Карпова. - М., 2000.
22. История средних веков: Хрестоматия. - М., 1988.
23. Іваницька О.П. Новітня історія країн Європи та Америки (1918-1945 рр.). - К., 2001.
24. Калакура Я.С. Архівознавство. - К., 1998.
25. Козицький А. Новітня історія країн Азії і Африки. - Львів, 2000.
26. Колесницкий Н.Ф. История средних веков. - М., 1986.
27. Коломийцев В. Методология истории. - М., 2001.
28. Крижанівський О.П. Історія Стародавнього Сходу. -К., 2000.
29. Крип'якевич І. Всесвітня історія. У 3-х т. – К.: Либідь, 1995.
30. Кузищин В.И. История Древнего Рима. - М., 2000.
31. Кузищин В.И. История Древней Греции. - М., 2000.
32. Культура России: IX-XX вв. Учебное пособие. - М., 1996.
33. Кухта Борис. Феномен політичного лідера. Історичні силуети на тлі епохи. - Львів, 2000.
34. Леонтьева Г., Шорин П. Вспомогательные исторические дисциплины. - М., 2000.
35. Мотренко В.Г., Когонашвили К.К. Краткий справочник по истории. - К., 1983.
36. Нарочницкий Л.А. Новая история. - М., 1986.
37. Немировский А.И. История Древнего мира. Ч.1-2. - М., 2000.
38. Орлов А.С. История России. - М., 1999.
39. Орлов А.С. Хрестоматия по истории России. - М., 1999.
40. Паневин А.В. История Древней Греции. - М., 1998.
41. Платонов С.Ф. Лекции по русской истории. - М., 1993.
42. Поляк Г.Б., Маркова А.Н. Всемирная история. - М.: “ЮНИТИ”, 2000.
43. Пономарев М.В. Новая и новейшая история стран Европы и Америки. Практическое пособие. - М., 2000.
44. Пугач Є. Історія південних і західних слов'ян. - Харків, 1998.
45. Самаркин В.В. Историческая география Западной Европы в средние века. - М., 1976.
46. Сергійчук І.М. Новітня історія Азії і Африки. - Суми, 2002.
47. Советская историческая энциклопедия. - М., 1961-1976. - Т.1-16.
48. Советско-английские отношения во время Великой Отечественной войны. - Т. 1- 2. - М., 1983.
49. Станко С.Н. Історія первісного суспільства. - К., 1999.
50. Троицкий Н.А. Лекции по русской истории XIX века. - М., 1994.
51. Трубайчук А. Друга світова війна. Коротка історія. - К., 1995.
52. Хрестоматия по истории России. 1917-1940. - М., 1995.
53. Хрестоматия по отечественной истории. 1946 -1995. - М., 1996.
54. Хронология российской истории. Энциклопедический справочник. - М., 1954.
55. Цветков Г. Міжнародні відносини і зовнішня політика. - К.: “Либідь”, 1997.
56. Черній А.І., Черній В.А. Історія південних і західних слов'ян. У 4-х ч. - Рівне, 1999.

57. Шейко В., Кушнарєнко Н. Організація та методика науково-дослідницької діяльності. - К., 2002.
58. Язьков Е.Ф. Новітня історія країн Європи та Америки (1918-1945 рр.). - М., 2000.
59. Яковєр Л.Б. Справочник по истории Отечества. - М., 1996.
60. Яровий В.І. Історія західних і південних слов'ян у ХХ ст. - К., 2000.
61. Яровий В.І. Історія південних і західних слов'ян до ХХ ст. - К., 2001.

Література з археології

1. Археологія доби українського козацтва XVI – XVIII ст. / Телегін Д. Я., Винокур І. С., Титова О. М., Свєшніков І. К. та ін.: Навчальний посібник. – К., 1997.
2. Археологія України: Курс лекцій: Навч. посібник / Л. Л. Залізняк, О. П. Моця, В. М. Зубар та ін.; за ред. Л. Л. Залізняка. – К.: Либідь, 2005
3. Археология Украинской ССР: В 3 т. – К.: Наукова думка, 1985. – Т. 1. Первобытная археология.
4. Археология Украинской ССР: В 3 т. – К.: Наукова думка, 1986. – Т. 2. Скифо-сарматская и античная археология.
5. Археология Украинской ССР: В 3 т. – К.: Наукова думка, 1986. – Т. 3. Раннеславянский и древнерусский периоды.
6. Баран В. Д. Давні слов'яни / Україна крізь віки. – К., 1998. – Т. 3.
7. Баран В. Д., Козак Д. Н., Терпиловський Р. В. Походження слов'ян. – К., 1991.
8. Березанская С. С., Отрощенко В. В., Чередниченко Н. Н., Шарафутдинова И. И. Культуры эпохи бронзы на территории Украины. – К., 1986.
9. Бессонова С. С. Религиозные представления скифов. – К.: Наукова думка, 1984.
10. Бибииков С. Н. Древнейший музыкальный комплекс из костей мамонта. Очерк материальной и духовной культуры палеолитического человека. – К.: Наукова думка, 1981.
11. Блаватский В. Д. Античная археология и история. – М.: Наука, 1985.
12. Боровский Я. Е. Мифологический мир древних киевлян. – К.: Наукова думка, 1982.
13. Брайчевський М. Римська монета на території України. – К., 1959.
14. Брайчевський М. Ю. Походження Русі. – К., 1968.
15. Брей У., Трамп Д., Археологический словарь. – М., 1990.
16. Бунятян К. П., Мурзін В. Ю., Симоненко О. В. На світанку історії / Україна крізь віки: в 15 т. – К., 1998. – Т. 1.
17. Бунятян К. П. Давнє населення України: Навч. посібник. – К.: Либідь, 1999.
18. Винокур І. С., Телегін Д. Я. Археологія України: Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004.
19. Геродот. Історії / Переклад А. О. Білецького. – К., 1993.
20. Геродот. История в девяти книгах. – М.: Ладомир, 1993.
21. Высотская Т. Н. Неаполь – столица государства поздних скифов. – К.: Наукова думка, 1983.
22. Давня історія України: у 2 кн. – К.: Либідь, 1994. – Книга 1.
23. Давня історія України у 2 кн. – К.: Либідь, 1995. – Книга 2.
24. Давня історія України: В 3 т. – К.: Наукова думка, 1997. – Т. 1. Первісне суспільство.
25. Давня історія України: В 3 т. – К.: Інститут археології НАН України, 1998. – Т. 2. Скіфо-антична доба.
26. Давня історія України: В 3 т. – К.: Інститут археології НАН України, 2000. – Т. 3. Слов'яно-руська доба.
27. Етнічна та етнокультурна історія України: у 3 т. – К.: Наукова думка, 2005. – Т. 1. – Кн. 2.
28. Елинек Я. Большой иллюстрированный атлас первобытного человека. – Прага, 1982.
29. Залізняк Л. Нариси стародавньої історії України. – К., 1994.
30. Залізняк Л. Первісна історія України. – К.: Вища шк., 1999.
31. Зварич В., Шуст Р. Нумізматика. Довідник. – Тернопіль-Львів: Вид-во «Тернопіль», Львівський держ. ун-тет ім. І. Франка, 1998.
32. Історія Русі-України (історико-археологічний збірник). – К., 1998.

33. Ильинская В. А., Тереножкин А. И. Скифия VII–IV вв. до н.э. – К.: Наукова думка, 1983.
34. Козак Д. Н., Прищепя Б. А., Шкоропад В. В. Давні землероби Волині (пам'ятки археології на Хрінницькому водосховищі). – К., 2004.
35. Котляр М. Ф. Галицько-Волинська Русь / Україна крізь віки. – К., 1998. – Т.5.
36. Крижицкий С. Д., Зубар В. М., Русява А. Е. Античні міста-держави Північного Причорномор'я / Україна крізь віки: в 15 т. – К., 1998. – Т. 2.
37. Кругликова И. Т. Античная археология. – М.,1984.
38. Літопис Руський за Іпатським списком. Переклав Л.Махновець. – К.,1989.
39. Липа К. Під захистом мурів. – К.: Наш час, 2007. – (Сер. «Невідома Україна»).
40. Ильинская В. А., Тереножкин А. И. Скифия VII–IV вв. до н.э. – К.: Наукова думка, 1983.
41. Мозолевський Б. М. Товста могила. – К.: Наукова думка, 1979.
42. Мозолевський Б. М. Скіфський степ. – К.,1983.
43. Моця О., Ричка В. Київська Русь: від язичництва до християнства. – К.,1996.
44. Мурзин В. Ю. Скифская архаика Северного Причорноморья. – К.: Наукова думка, 1984.
45. Придо Т. Кроманьонский человек. – М.,1979.
46. Нидерле Л. Славянские древности. – М.: Алетейя, 2000.
47. Словник-довідник з археології / Ред., укладач та керівник авторського колективу Н. О. Гаврилюк. – К.,1996.
48. Свешніков І. К. Історія населення Передкарпаття, Поділля і Волині в кінці III – на початку II тисячоліття до нашої ери. – К., 1974.
49. Телегін Д. Я. Часи козацькі. Січі Запорізькі. – К., 1997.
50. Тимошук Б. О. Східні слов'яни VII–X ст.: полюддя, язичництво, початки держави. – Чернівці: Прут, 1999.
51. Толочко О. П., Толочко П. П. Київська Русь / Україна крізь віки: в 15 т. – К., 1998. – Т. 4.
52. Толочко П. П. Древняя Русь. Очерки социально-политической истории. – К.: Наукова думка, 1987.
53. Толочко П. Київська Русь. – К.: Наук. думка, 1990.
54. Українське козацтво: Мала енциклопедія. – Київ – Запоріжжя, 2002.
55. Чмихов М. О., Кравченко Н. М., Черняков І. Т. Археологія та стародавня історія України. Курс лекцій. – К.,1992.
56. Шуст Р. М. Нумізмати́ка: історія грошового обігу та монетної справи в Україні: Навч. посіб. – К.: Знання, 2007.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ РЕСУРС

1. URL: <http://testportal.gov.ua/progist> - Програма ЗНО з історії України / Український центр оцінювання
2. URL: <http://history.org.ua> – сайт Інституту історії України
3. URL: <http://student.pp.ua/load> - Студентський портал України
4. URL: <http://studrada.com.ua/libonline> - Центральний юридичний портал України
5. URL: <http://www.konspect.com> - Навчальний портал «Готуємось до занять»
6. URL: <http://www.litopys.org.ua>- проект електронної бібліотеки давньої української літератури
7. URL: <http://www.osvita.org.ua/> - Освітній портал
8. URL: <http://kozakbiblio.web-box.ru/audit.html/kozactvo-v-minulomu/chuhlb-taras-vasilovich-kultura-vjskovogo> // Чухліб Т. Козацька бібліотека
9. URL: <https://istzno.dp.ua> - Пам'ятки архітектури та образотворчого мистецтва: ЗНО з історії України
10. URL: <https://istzno.dp.ua/course/maps> - Історичні карти з Історії України для ЗНО
11. URL: https://znoclub.com/images/2018zno/pdf/Personalii_istoriya_2018_znoclubcom.pdf - Персоналії: ЗНО з історії України
12. URL: www.memory.gov.ua/- офіційний сайт Українського інституту національної пам'яті
13. URL: www.cossackdom.com – спеціалізований сайт, що містить документи, мапи, ілюстрації, наукові публікації, присвячені історії українського козацтва XV-XXI ст.